

RAPPORT

KONKURRANSEEVNEANALYSE FOR REISELIVET I VINJE

MENON-PUBLIKASJON NR. 21/2017

Av Endre Kildal Iversen, Tori Løge og Siri Voll Dombu

Forord

På oppdrag fra næringsavdelingen i Vinje kommune har Menon Economics gjennomført en konkurranseevneanalyse for reiselivet i Vinje. Analysen er en forlengelse av ringvirkningsanalysen Menon utarbeidet for Vinje kommune høsten 2016. Målet med oppdraget var å gi innspill til areal- og samfunnsplanlegging i kommunen.

Analysen har vært ledet av Tori Løge og Endre Kildal Iversen med Siri Voll Dombu som prosjektmedarbeider.

Menon Economics er et forskningsbasert analyse- og rådgivningsselskap i skjæringspunktet mellom foretaksøkonomi, samfunnsøkonomi og næringspolitikk. Vi tilbyr analyse- og rådgivningstjenester til bedrifter, organisasjoner, kommuner, fylker og departementer. Vårt hovedfokus ligger på empiriske analyser av økonomisk politikk, og våre medarbeidere har økonomisk kompetanse på et høyt vitenskapelig nivå. Vi ble kåret til årets konsulentselskap i 2015.

Vi takker Vinje kommune for et spennende oppdrag. Vi takker også alle intervjuobjekter for gode innspill underveis i prosessen. Forfatterne står ansvarlig for alt innhold i rapporten.

Mars 2017

Tori Løge & Endre Kildal Iversen
Prosjektleder
Menon Economics

Innhold

SAMMENDRAG	3
INNLEDNING OG BAKGRUNN	5
1. VIKTIGE TRENDER OG DRIVKREFTER FOR REISELIVSNÆRINGEN	6
1.1. Strukturelle drivkrefter	6
1.1.1. Befolknings- og inntektsvekst i Rauland og Vågslids viktigste markeder øker markedsgrunnlaget	6
1.1.2. Teknologien endrer reiselivet	7
1.1.3. Rauland og Vågslids tilgjengelighet bedres i øst, vest og internasjonalt	8
1.1.4. Utvikling av innhold	9
1.2. Reiselivstrender og usikre utviklingstrekk	10
1.2.1. Turister ønsker effektive, bærekraftige reisemål med eksotiske opplevelser	10
1.2.2. Usikker utvikling for klima, valuta og politisk stabilitet	12
2. HVEM ER MARKEDENE?	14
2.1. Fritidsboligturisme	14
2.1.1. Sesong	14
2.1.2. Marked	14
2.1.3. Hva påvirker hyttekjøp og valg av destinasjon?	16
2.1.4. Hva påvirker bruk av fritidsbolig?	19
2.2. Kommersielle gjestedøgn	19
2.2.1. Sesong	20
2.2.2. Marked	21
3. KONKURRANSEEVNE RAULAND OG VÅGSLID	25
3.1. Oppsummering	25
3.2. Snø sikkerhet	26
3.3. Størrelse på skianlegg	27
3.4. Skiløyper	28
3.5. Fjell over 1000 meter	29
3.6. Hyttepriser	30
3.7. Reiselivsbedrifter	31
3.8. Reisetid fra viktige markeder	32
3.9. Annet: kultur, verdensarv og nasjonalparker	33
4. UTVIKLING FREMME	35
4.1. Fritidsboligturisme	35
4.2. Kommersielle gjestedøgn	36
4.3. Gjennomfart	39
5. REFERANSER	40

Sammendrag

Reiselivet er en svært viktig næring i Vinje kommune, og foregår hovedsakelig ved de to destinasjonene Vågslid og Rauland. Ringvirkningsanalysen av reiselivet i Vinje (Menon, 2016) viste at reiselivet direkte og indirekte står for rundt 255 millioner kroner i verdiskaping og over 400 arbeidsplasser, noe som utgjør omtrent 30 prosent av all økonomisk aktivitet i kommunen.

Reiselivet er i stor grad preget av besøkende til egne fritidsboliger, men det er også flere kommersielle overnattingssteder. I likhet med andre destinasjoner i Fjell-Norge har det de siste 15 årene vært reduksjon i kommersielle gjestedøgn parallelt med en sterk vekst i hytteturisme. Sterk svekkelse av norsk kroneverdi har bidratt til en vekst i kommersielle gjestedøgn de siste par årene.

Utviklingen framover bestemmes både av forhold på etterspørselssiden, som størrelse på marked og inntekt og preferanser, samt forhold på tilbudssiden som bestemmer attraktiviteten til en destinasjon. Attraktiviteten til en destinasjon er i all hovedsak avhengig av innhold ved destinasjonen, tilgjengelighet og prisnivå, og utviklingen innen disse relativt til konkurrenter. Med utsikter til vekst i markedsgrunnlaget både for norske og utenlandske turister er utviklingen i Norge og Vinje avhengig av at reiselivsbedriftene kan og vil posisjonere seg i kampen om morgendagens turister (Meld. St. 19, 2016-2017).

Destinasjonene i Vinje kommune står ovenfor en svært stor endring i tilgjengelighet. Hovedveien E134, som knytter kommunen til de viktigste markedene, er foreslått som hovedferdselsåre mellom øst og vest og vil med det bli betydelig oppgradert. Oppgraderingen vil medføre store reduksjoner i reisetid. De befolkningsrike storbyregionene Bergen og Stavanger vil være innen en 3 timers kjøretur etter veien er ferdig oppgradert, noe som for mange er en terskel for å kjøpe fritidsbolig. Erfaringsmessig har spart reisetid også positiv effekt på kommersielle gjestedøgn. Videre skjer det en positiv utvikling i innhold idet Vinje er koblet sammen med Tinn og Notodden om verdensarvstatus, med den interessante og til nå lite kommuniserte historien om vassdraget fra Møsvatn, som med sin kraftproduksjon har vært en premisse for de tidlige industrisamfunnene på Rjukan og Notodden. Naturgitte forhold gjør at Rauland og Vågslid er mer snøsikre enn flere av sine konkurrenter, og kommunen har også flere høye fjelltopper, noe kan gi et stort konkurransefortrinn når været blir varmere.

Også markedsgrunnlaget øker. I norsk reiseliv er fritidsboligturisme og kommersiell overnatting nokså separate markeder, men nordmenn er største kundegruppe innen begge former for turisme. Fritidsboliger svinger lite med konjunkturer, nordmenn har lang tradisjon for hytteferier, og etterspørselen øker jevnt i takt med befolknings- og inntektsvekst. Fortsatt forventet befolknings- og inntektsvekst i Norge vil derfor medføre fortsatt vekst i etterspørselen etter fritidsboliger. Destinasjonene i Vinje har de siste 10 årene opplevd en ekstraordinært høy vekst i oppføring av nye fritidsboliger. Mye tilgjengeliggjort areal er blitt solgt til et lite mettet marked. Denne sterke veksten vil imidlertid kunne fortsette siden destinasjonene bringes betydelig nærmere de viktigste markedene. Undersøkelser viser at reisetid på maks 3 timer er svært viktig for hyttekjøpere, og utbedret E134 bringer de store markedene Bergen og Stavangerregion innenfor denne grensen. Dersom veksten fortsetter i samme takt som de siste 10 årene, vil tilgjengelig areal på Vågslid være utnyttet til nye fritidsboliger i 2030, mens tilgjengelig areal på Rauland vil være utnyttet i 2032. Ettersom bygging av fritidsboliger er den største vekstimpulsen fra reiselivet i kommunen, vil det stadig bli viktigere å satse på næringslivsaktivitet rettet mot fritidsboligbrukerne og de kommersielle gjestedøgnene.

Hotellene og campingplassene konkurrerer med destinasjoner over hele Norge og andre deler av verden, og er derfor i en hardere konkurranse om turiststrømmene enn hytteutbyggere. På vinteren er nærmarkedene i Sør-Norge av størst betydning, og den bedrede tilgjengeligheten kan få stor betydning for helgeturisme. Det danske

markedet er nest størst. De danske turistene kommer i all hovedsak med Color Line, som ser et betydelig potensial i å øke aktiviteten i Rauland, gitt at overnattingskapasiteten med selvhushold utvides. Utenlandske og norske gjestedøgn om sommeren er i stor grad gjennomfartsturisme og vandreturisme fra hele Norge, Europa og i økende grad verden for øvrig, der spesielt kineserne er i vekst. Også for disse gruppene vil økt tilgjengelighet kombinert med kulturtilbud rundt verdensarv gjøre destinasjonene til Vinje til attraktive stoppested. Spesielt utenlandske turister har ofte Oslo som innfallsport til Norge og fjordene på Vestlandet som hovedmål med reisen, slik at de må over fjellet. Utbygging av E134 tilsier at Vinje har svært gode muligheter til å ta del i den norske veksten, og kapre markedsandeler.

Innledning og bakgrunn

Reiselivet er en svært viktig næring i Vinje kommune, og foregår hovedsakelig ved de to destinasjonene Vågslid og Rauland. Ringvirkningsanalysen av reiselivet i Vinje (Menon, 2016) viste at reiselivet direkte og indirekte står for rundt 255 millioner kroner i verdiskaping og over 400 arbeidsplasser, noe som utgjør omtrent 30 prosent av all økonomisk aktivitet i kommunen.

Reiselivet er i stor grad preget av besøkende til egne fritidsboliger, men det er også flere kommersielle overnattingssteder. I likhet med andre destinasjoner i Fjell-Norge har det de siste 15 årene vært en reduksjon i kommersielle gjestedøgn, mens det samtidig har vært en sterk vekst i hytteturisme. De siste par årene har imidlertid kommersielle gjestedøgn begynt å ta seg opp og det har kommet noen nye overnattingsaktører inn både i Vågslid og Rauland: Haukeli Hotell & Restaurant satser både på overnatting og servering av lokalmat til turister i regionen og Raulandsakademiet er bygget om til å fungere både som kursarena og som et moderne vandrerhjem.

Kommunen avsetter areal og setter rammebetingelser for å tilrettelegge for ønsket utvikling i reiselivsnæringen. Hytteriselivet og det kommersielle reiselivet har til dels ulike behov og kan konkurrere om de samme arealene, og det er et sentralt poeng å finne ut hvordan de skal prioriteres for at kommunen skal profitere best mulig på reiselivsnæringen. For å innrette næringsutviklingen på en mest mulig hensiktsmessig måte har Vinje kommune engasjert Menon til å kartlegge markedet for reiseliv i Vinjes største destinasjoner Vågslid og Rauland, analysere utviklingstrekk som påvirker markedene framover, og vurdere attraktiviteten til destinasjonene i kommunen relativt til de største konkurrentene på en rekke kriterier.

En destinasjon kan i prinsippet lykkes som et resultat av innsats fra enkeltaktører. Hemsedal og Trysil har hatt stor suksess takket være SkiStar. Flere mer eller mindre kjente reiselivsdestinasjoner både på fjellet og ved sjøen har fått store spa-hotell som i seg selv blir primærattraksjoner og bidrar med betydelig aktivitetsvekst i regionene. Det er imidlertid vanskelig å vurdere sannsynligheten for at en eller flere gründere skal komme på et konsept som vil tiltrekke langt flere turister og hvorvidt det er lønnsomt å drive. Vi forsøker derfor å si noe om potensialet for utvikling framover, uavhengig av innsats fra enkeltaktører.

1. Viktige trender og drivkrefter for reiselivsnæringen

For å kunne si noe om hvordan turismen ved en destinasjon vil utvikle seg i fremtiden er det nødvendig å være klar over hva som driver etterspørselen. I dette delkapittelet går vi igjennom det vi har valgt ut som de viktigste drivkrefter og trender for reiselivsnæringen frem mot 2030.

1.1. Strukturelle drivkrefter

De strukturelle drivkreftene er sikre utviklingstrekk i samfunnet som vi vet relativt sikkert hvordan vil påvirke reiselivet. Her har vi også inkludert investeringer som er mer eller mindre vedtatt.

1.1.1. Befolknings- og inntektsvekst i Rauland og Vågslys viktigste markeder øker markedsgrunlaget

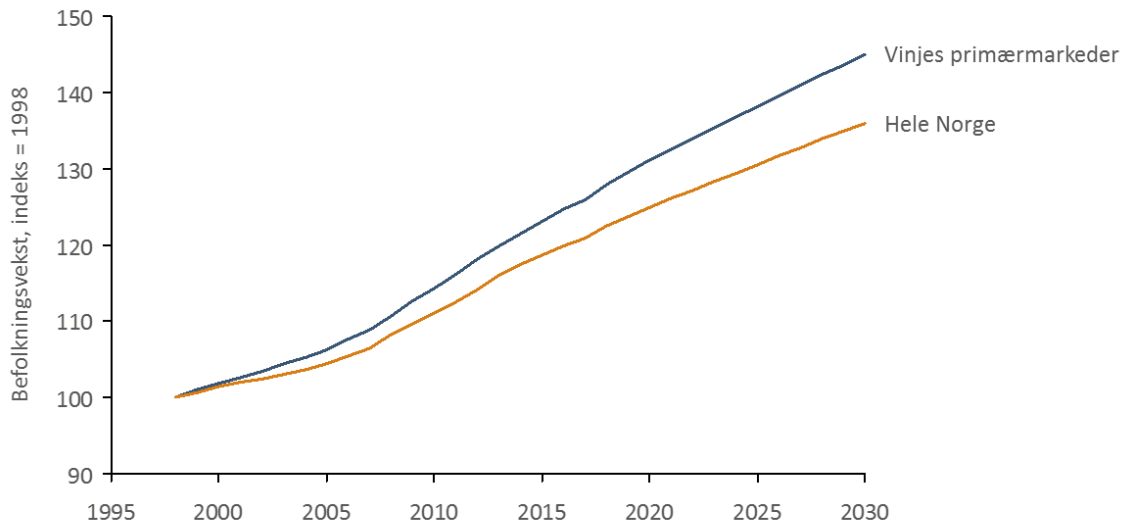
Inntektsvekst

Ifølge World Tourism Organization (UNWTO) var det 1,2 milliarder internasjonale ankomster i 2015 (UNWTO, 2016). Reiseliv er i dag verdens største næring, og står for hele 10 prosent av global BNP og cirka 10 prosent av global sysselsetting. Næringen har i de senere årene vokst raskere enn økonomien totalt sett og raskere enn andre store sektorer som bilindustri, helse og finans (World Travel and Tourism Council, 2015). Den globale **økonomiske veksten** vi har vært vitne til de siste tiårene har bidratt til at folk reiser mer og mer. Reiseliv er også et inntektselastisk gode, som innebærer at mennesker bruker en økende andel av disponibel inntekt på reiser ettersom inntekten øker. Menon har i forskningsprosjektet REISEPOL estimert at priselastisiteten er omtrent en prosent for norsk reiseliv, mens inntektselastisiteten er over én, noe som er i samsvar med lignende analyser i utlandet. Det vil si at hvis prisen øker med en prosent, bruker kjøper vi en prosent færre reiser, mens øker inntektene med en prosent øker etterspørselen med over en prosent.

Befolkningsvekst

Når befolkningen øker, medfører dette generisk et økt potensielt markedsgrunnlag. Figuren nedenfor viser befolkningsutvikling i hele Norge og i Vinjes viktigste norske markeder i Sør-Norge. Vi ser at det ligger an til en fortsatt sterk befolkningsvekst.

Figur 1 - Befolkningsutvikling historisk og fremskrevet til 2030. Kilde: SSB (2017)

1.1.2. Teknologien endrer reiselivet

Digitalisering

Digitalisering er et uttrykk som blir brukt om arbeidet med å effektivisere prosesser ved hjelp av informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Rask endring i teknologien har endret hvordan forbrukerne bruker informasjon og dette har sterk innvirkning på turismen. Internett gir turistene mulighet til å innhente informasjon, planlegge, booke og ikke minst dele informasjon – i alle reisens faser (før, under og etter). Fremveksten av stadig ny teknologi – både hardware og software – gjør brukeropplevelsen stadig bedre, informasjonen lettere tilgjengelig og interaksjonen mer spontan. Gjennom brukergenerert innhold som kundeopplevelser og kundebilder, blir forholdet mellom kunde og leverandør transparent. Reiselivsaktører som evner å kommunisere til kundene digitalt, og samtidig eksponere både pris, produkt og tilgjengelighet har et konkurransefortrinn i forhold til andre.

Digitaliseringen lar kundene i større grad velge beste kvalitet til rett pris, og digitalisering blir en katalysator for en sterkere konkurranse og et høyere servicenivå. Det stilles høyere krav til tilbyderne, brukeropplevelsen må ha gjennomgående høy kvalitet og må levere på alle nivåer; merkevaren, historien, innholdet og relevansen. Brukeranmeldelsene er mer synlig og viktigere enn redaksjonell omtale, de bygger tillit og virker kjøpsutløsende. Produktene blir kontinuerlig ratet og kommentert, og digitaliseringen bidrar derfor til hardere konkurranse om gjestene, noe som igjen profesjonaliserer reiselivsnæringen. For å kunne møte det konstante søkelyset fra internettanmeldelser, må næringen oppdatere seg på hvilke trender som gjelder, hvilke segmenter som ønsker hva og hvordan man kan bli sett og likt av segmentet man betjener.

Delingsøkonomi

Konseptet delingsøkonomi startet for alvor først på 2000-tallet med fildelingstjenester. På kort tid har delingsøkonomien blitt svært omfattende. I dag er det utviklet tjenester for å dele hytter og leiligheter rundt omkring i verden, bildeling, hundepass, verktøydeling, mikrolån og så videre. Delingsøkonomien drives frem både av økonomiske, miljømessige og livsstilsendringer. Informasjonsteknologien og sosiale medier har dannet en solid infrastruktur og forenklet kommunikasjon på tvers av aktører i økonomien. Utviklingen av internettets infrastruktur gjør det enklere å bruke rating som sikkerhetsmekanisme og betalinger kan utføres på en trygg måte.

Utviklingen har gått i retning av økt urbanisering, noe som gjør samhandling mellom aktører enklere. Det er også fokus på bedre ressursutnyttelse.

Delingsøkonomien medfører en vanskelig priskonkurranse for reiselivsnæringen. Hver enkelt eier av for eksempel bolig kan leie ut rom uten at dette medfører store kostnader for eieren det gjelder. Dette betyr at kommersielle hoteller som har kostnader knyttet til driften av sine utleierom konkurrerer med privatpersoner uten nevneverdige kostnader knyttet til sin utleie. Dermed har privatpersonene også mulighet til å sette prisen lavere enn mange hoteller har mulighet til. En grunn til at det er langt billigere å leie ut rom i egen leilighet, er at inntektene fra privat utleie i praksis er skattefritt, mens kommersielle overnattingsbedrifter må betale flere ulike former for skatt. Drift av privatutleid leilighet krever også minimalt med arbeidskraft.

1.1.3. Rauland og Vågslids tilgjengelighet bedres i øst, vest og internasjonalt

Ny E134 knytter Vinje nærmere markeder i øst og vest

Utredninger har utpekt E134 fra Haugesund til Sandvika med arm til Bergen som det beste alternativet til hovedstamvei mellom Øst- og Vestlandet, og total reisetid vil reduseres fra 8 til 5 timer på strekningen. Med Rogfast vil også Stavangermarkedet få ytterligere redusert reisetid. Tiltaket vil øke befolkningen som er innen 3 timer fra Vinje-destinasjonene¹, noe som skulle tilsi **økt etterspørsel etter hyttetomter og økt bruk av eksisterende hytter**. Tabellen under oppsummerer den forkortede reisetiden for de ulike markedene.

Tabell 1 - Reisetid til destinasjonene i Vinje fra de viktigste markedene i Sør-Norge i dag og ved utbedring av E134. Reisetiden er beregnet fra sentrum i største by i regionen. Kilde: Øst-vest utredningen (2015), Google maps (2017)

Marked	Destinasjon	Reisetid i dag (timer)	Reisetid etter utbedring (timer)	Tidsbesparelse (timer)
Bergenregion	Vågslid	3.8	2.6	1.2
Haugalandet		2.5	1.7	0.8
Stavangerregion ²		4.0	2.3	1.7
Indre Buskerud/Telemark	Rauland	1.5	1.5	0.0
Sørlandet		3.7	3.7	0.0
Grenland/Vestfold		2.8	2.8	0.0
Oslo		3.1	3.1	0.0

E134 som hovedfartsvei gir også et konkurransefortrinn for gjennomreiseturisme. Utbedringen vil gi økt gjennomfartsrafikk spesielt for nyttelast, og dette kan være med å danne etterspørselsgrunnlag for økt lokalt tjenestetilbud. Dette vil igjen gjøre Vinje til en mer attraktiv gjennomfartsdestinasjon for turister og fritidsreisende. Det er ennå ikke avklart hvordan traséen vil se ut, men beregnet trafikk ved alternativet som gir

¹ Endelig trasévalg er ikke foretatt, og enkelte alternativ vil kunne innebære en del spart reisetid også for markedene på Østlandet. Vi har her tatt utgangspunkt i konseptet rangert høyest i «Utredning om forbindelse mellom Østlandet og Vestlandet», januar 2015.

² Tiden er medregnet ferjefri E39. Med ferje blir reisetiden 3,2 timer til Vågslid.

høyest netto nytte skissert i øst-vest-utredningen (Statens vegvesen, 2015) viser en økning i årlig døgnetrafikk (ÅDT) på mer enn fire ganger. Tabellen under viser predikert trafikk i referansebane og ved utbygging av E134 fra Bergen via Odda.

Tabell 2 - ÅDT E134 Haukelifjell i referansebane og ved utbedring av veien. Kilde: Statens vegvesen (2015)

ÅDT 2050 referansebane	ÅDT 2050 ved utbedring
1 990	8 260

Norges tilgjengelighet luftveien

Det har skjedd en liberalisering av internasjonal luftfart fra slutten av 1970-tallet til i dag. Amerikanske luftfartsmyndigheter startet med frikonkurranse innen luftfart fra 1978 (Samferdselsdepartementet, 2016). USA jobbet for og fikk opprettet en rekke bilaterale «Open Skies»-avtaler med mindre land på begynnelsen av 1980-tallet, hvor man sørget for ubegrensede landingsrettigheter på tvers av landene. Nederland var det første landet i Europa til å skrive under en bilateral avtale med amerikanske myndigheter i 1992, noe som sørget blant annet for at KLM fikk tilgang til ubegrensede landingsrettigheter i USA. Fra 1997 har ethvert flyselskap med lisens i EU/EØS kunnet fly og lande i hele området. I 2007 ble det opprettet en Open skies-avtale mellom EU og USA med ubegrensede fly- og landingsrettigheter på tvers av landene. Norge og Island sluttet seg til denne avtalen fra 2011.³

Norwegian har 32 nye Boeing 787-9 Dreamlinere til bestilling, og vil ha 42 Dreamlinere i flyflåten i 2020. Norwegian oppgir at flyene de mottar fra Boeing i 2020 vil være fly med lengre rekkevidde, og mener disse flyene vil åpne muligheten for direkteflygninger mellom Oslo, Bergen og Tromsø og USA og Kina.⁴ Selskapet ønsker seg flere overflygningsrettigheter over Russland, samt tollklaringsrettigheter til USA, for å koble det amerikanske markedet med det asiatiske markedet, med Oslo og Tromsø som fremtidige transferbaser. Selskapet ser muligheter for direkte ruter mellom Tromsø og henholdsvis Beijing, Tokyo og Shanghai. Den korteste flygbare veien mellom Nord-Amerika og Asia er over Skandinavia, og dermed kan tollklarering i Norge og økt flyvning over Russland legge til rette for Norge som internasjonalt knutepunkt.⁵

1.1.4. Utvikling av innhold

Utvikling av nytt innhold og godt opprettholdt og forbedring av eksisterende tilbud bidrar til å øke en destinasjons attraktivitet. Det kan være åpning av nye restauranter og kulturtilbud, utviding av turløypenett og alpinanlegg, eller andre opplevelsestilbud i naturen. Det er vanskelig å si noe om utviklingen fremover, da det stort sett er avhengig av investeringsvilje fra kommersielle aktører. Vi vil likevel trekke frem en sikker utvikling innen innhold, som kommer av at Vinje sammen med Rjukan og Notodden har fått UNESCO verdensarvstatus i 2015.

Verdensarvstatusen er knyttet til industrisamfunnene i Rjukan og Notodden. Møsvatn i Vinje, som er Telemarks største innsjø, er utspring for Rjukanfossen og kraftverket som var en premiss for den tidlige industriaktiviteten

³ Kilde: http://ec.europa.eu/transport/modes/air/international_aviation/country_index/united_states_en. Nettside besøkt 15. desember 2016

⁴ Kilde: <https://www.nrk.no/troms/fly-fra-tromso-til-kina-usa-og-frankfurt-1.13229809>. Nettside besøkt 19. desember 2016

⁵ Kilde: <http://www.aftenposten.no/okonomi/Bjorn-Kjos-lover-a-skape-tusenvis-av-jobber-i-Norge-hvis-han-far-fly-over-Russland-pa-veien-til-Asia-611322b.html>. Nettside besøkt 19. desember 2016

knyttet til utvikling av kunstgjødsel i Notodden og Rjukan. Politikere i kommunene uttrykte stor optimisme på vegne av muligheten for vekst i verdiskaping som følge.

I forskningen finnes det ikke noen klare svar på hvorvidt man kan forvente økt turisme og verdiskaping som følge av verdensarvstatus (Rebanks Consulting og Trends Business Research 2009, Hølleland 2013)⁶, men UNESCO er uansett en kjent merkevare som kan utgjøre ekstra attraksjonskraft hvis det er et godt tilbud rundt.

Kommunene jobber nå sammen for å utvikle produkter i samarbeid med destinasjonsselskap og næringsliv. Man ser på Notodden og spesielt Rjukan som primærattraksjonene, der Vinje kobler seg på med historien rundt Møsvatn og tilknyttede muligheter for naturopplevelser. Man planlegger blant annet for en guidet båttur over Møsvatn, og kobler på serveringssteder i regionen for å satse på tradisjonell lokalmat med moderne vri.

Siden Oslo er den viktigste innfallsporten til Norge, og fjordene på Vestlandet viktigste reisemål for mange utenlandske turister, er det stort potensiale for gjennomfartsturisme i fjellområdene mellom øst og vest. Verdensarvskommunene vil derfor jobbe sammen opp mot turoperatører for å tilby en attraktiv totalopplevelse underveis til bussturer og andre rundreisekonsepter.

I Tinn har innholdsbransjene i reiselivet (overnatting, servering og opplevelser) de siste årene hatt en langt sterkere verdiskapingsvekst enn Vinje og Setesdal (Menon Economics, 2016). Norsk Industrierbeidermuseum på Rjukan økte omsetningen med 10 millioner kroner fra 2014 til 2015, fra 32 til 42 millioner kroner. Det tilsvarer en økning på 32 prosent. Samme året som området fikk verdensarvstatusen bidro også den populære NRK-serien Kampen om tungtvannet med profilering av Rjukan.

1.2. Reiselivstrender og usikre utviklingstrekk

Denne delen beskriver trender i reiselivet og globale utviklingstrekk som vi ikke vet like sikkert hvordan vil påvirke etterspørselen innen reiseliv. Det er også mer usikkert hvor lenge trendene/utviklingstrekke vil være gjeldende.

1.2.1. Turister ønsker effektive, bærekraftige reisemål med eksotiske opplevelser

Kortere og mer effektive reiser

En viktig etterspørselstrend er at tid oppleves som et stadig knappere gode. Til tross for at vi aldri har hatt kortere arbeidsdager og mer fritid, oppleves tiden som knapp og man blir opptatt av å få mest mulig igjen for tiden man bruker. At tid er et knapt gode gir to ulike trender:

- Turistene forventer effektivitet; raske søk, rask kontakt, oppleve mye på kort tid
- Slow travel – mottrend til alt som går fort.

⁶ Mange steder er det vanskelig å måle effekten. For eksempel opplevde Vega økt turisme etter verdensarvstatusen, men det sammenfalt også i tid med tv-serien Himmelblå. På Røros har det blitt gjennomført spørreundersøkelser blant turister for å kartlegge hvor mange som kommer på grunn av kulturarven (Bowitz og Ibenholt 2009), men man skiller ikke mellom kulturarven generelt og verdensarvstatusen spesielt.

Mange opplever at tiden er knapp. Når tiden er knapp, ønsker vi full uttelling på tidsbruk. Vi søker å finne den optimale balansen mellom opplevelsens kvalitet og kvantitet. Optimalisering av opplevelseskvalitet krever allokering av tid til de aktivitetene som gir best mulighet for selvrealisering, effektivitet, velbehag og/eller lykke.

På den annen side fører den hektiske livsførselen til behov for avkobling, og øker etterspørselen etter «slow travel», dvs. reiser der man er lenge på ett sted, er offline (digital detox), i kontakt med natur og kultur, arbeider frivillig for lokale organisasjoner, går/sykler, er på retreats osv. Vinje har stort potensial for å levere på denne trenden også, med store tilgjengelige naturområder og lang tradisjon for å tilby naturbaserte opplevelser som eksempelvis vandring, klatring, toppturer og sykling.

Opplevelses- og læringsturisme

Mye av Norges suksess på den internasjonale turismearenaen ligger i evnen til å fornye, effektivisere og forbedre reiselivsproduktet. Innovasjonssuksess vil igjen avhenge av at ideene er i tråd med turistenes behov. Det er skrevet mye om etterspørselstrender i reiselivet bl.a. (Hoem & Helgebostad, Januar 2014, Conrady & Buck, 2012, Yeoman, 2012, Yeoman, 2011, www.visitsyddanmark.dk, Tourcom, 2012, Mossberg, 2007, Andreassen, Calabretta, & Olsen, 3/2012).

Å reise var tidligere en eksotisk aktivitet i seg selv, men i takt med økonomisk vekst har det å dra på ferie blitt et allment fenomen i mange land. Samtidig lever vi i et stadig mer individualistisk samfunn der mange er opptatt av å være unike og oppleve nye ting, samt å kunne kommunisere dette via bilder i sosiale medier. Det har derfor blitt en trend at stadig flere etterspør unike opplevelser på sine reiser, og tilbudet av aktiviteter på reisemålet kan være like viktig som reisemålet i seg selv. Opplevelsesturisme har slik blitt et allment kjent begrep. Typer opplevelser som etterspørres varierer, men en generell definisjon av opplevelsesturisme kan være turisme som kombinerer fysisk aktivitet, kulturell utforskning og naturopplevelser.⁷ Det kan innebære alt fra kajakkpadling, dykking og toppturer, til å konsumere lokal mat og drikke og delta på festivaler. Rapporten «Adventure Tourism Market Study»⁸ finner at 46 prosent av de reisende fra Europa og Amerika definerer seg selv som opplevelsesturister i 2016, mot 26 prosent i samme undersøkelse fra 2009. Aktivitetsbransjen har også vært den raskest voksende bransjen i norsk reiseliv de senere årene («Verdiskapingsanalyse av norsk reiseliv», Menon 2015).

Bærekraftige reiser

Miljø er et stadig viktigere samfunnstema, og flere blir mer bevisste på å minimere utslipp og generell belastning på miljøet ved sine reiser. Siden reising i seg selv genererer mye utslipp fordi det krever transport, øker etterspørsel etter mer miljøvennlige reiseløsninger. Dette kan få utslag i at flere velger å feriere nærmere hjemme for å redusere transport (spesielt flytransport er svært utslippsintensivt), som kan føre til vekst i det norske innenlandsmarkedet. Samtidig er det lite realistisk at internasjonale reiser vil reduseres i stor grad, idet vi verdsetter høyt muligheten til å utforske fjerne strøk og lære andre kulturer å kjenne. Miljøbevissthet vil derfor også få utslag i mer bærekraftige reiselivsprodukter ved destinasjonene. Dette ser vi for eksempel ved Innovasjon Norges initiativ for å bærekraftsertifisere reiselivsbedrifter i hele landet. Norge er dessuten et land med miljøvennlig energiproduksjon fra vannkraft og lange tradisjoner for naturvern, slik at trenden kan trekke også internasjonal turisme i positiv retning, til tross for lang reisevei.

⁷ «Adventure Tourism Market Study 2016 - 2020», september 2016.

⁸ Rapport utarbeidet av George Washington University og Adventure Travel Trade Association.

1.2.2. Usikker utvikling for klima, valuta og politisk stabilitet

Klimaendringene kan svekke Vinjes konkurransevne

FNs klimapanel har fastslått at det nå skjer menneskeskapte klimaendringer, og en temperaturøkning på under 2 grader er ikke lenger realistisk. En temperaturøkning gir høyere luftfuktighet, og dermed mere ekstremvær. En økning i ekstremvær vil gjøre det norske reiselivsproduktet mindre attraktivt, da primærattraksjonen i Norge er naturen – og med dårlig sikt og værforhold som gjør det vanskeligere å være utendørs, vil naturopplevelsen svekkes. Relativt sett kan imidlertid norsk reiselivsnæring komme godt ut av klimaendringene, fordi mange land vil rammes samtidig men på ulikt vis, og Norge kan f.eks. bli mer attraktivt for land med økte temperaturer og mer tørke.

Det er ikke lenger noen tvil om at klimasystemet er under oppvarming (IPCC, 2013), så vi betrakter derfor klimaendringene som en sikker drivkraft selv om det fremdeles er noe usikkerhet rundt når ulike endringer inntreffer og hvor omfattende de blir. Målingene viser at atmosfæren og havet har blitt varmere siden 1950-tallet, mengden av snø og is har avtatt, havnivået har steget, og konsentrasjonen av drivhusgasser har økt. Det er et mål om å begrense global oppvarming til 2 grader i løpet av dette århundret, men mange forskere mener at dette ikke lenger er realistisk.⁹ En temperaturøkning over 2 grader vil få svært store konsekvenser, fordi høyere temperatur holder på mer fuktighet og globalt sett skal det ganske små temperaturendringer til for å øke luftfuktigheten, og økt luftfuktighet gir mer ekstremvær. Konsekvensen er blant annet ekstremt mye nedbør i enkelte områder mens andre områder vil oppleve tørke, arter vil dø ut pga. endringer i økosystemene, endringer i vekstforhold vil påvirke matvareproduksjonen, vi vil se mere ekstremvær, flom og stormer.

Klimaendringene er ventet å få store konsekvenser for snødybden i norske skianlegg. Ifølge Halvor Dannevig og Ida Marie Gildestad ved Vestlandsforskning vil dagens skianlegg i Norge ha langt færre dager med natursnø i 2030 og 2080, sammenlignet med i dag. For Rauland vil antall natursnødager reduseres fra 120 til omtrent 85 i 2030, mens fallet vil fortsette til ca. 50 dager i 2080 dersom man klarer å kutte klimagassene etter Paris-avtalens forpliktelser. I et scenario der man fortsetter som før, vil det ikke være skidager på natursnø i det hele tatt i Rauland i 2080.¹⁰

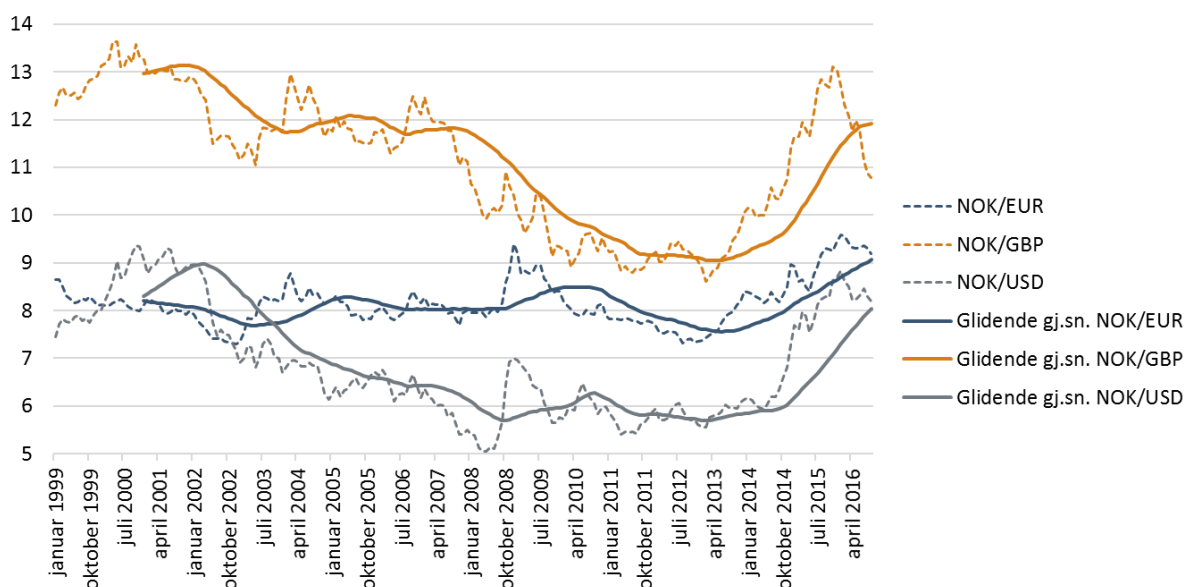
Fortsatt svak kronekurs er gunstig for norsk reiseliv

Norsk økonomi har siden oljeprisfallet i 2014 vært i en lavkonjunktur. Fallet i oljeprisen fra rundt 110 dollar fatet til godt under 30 dollar fatet, gjorde store deler av oljeproduksjonen i Nordsjøen ulønnsom, og førte til en rask nedtrapping av produksjonen, med tap av arbeidsplasser og skatteinntekter som følge. Som en konsekvens har arbeidsledigheten steget fra omtrent 3,3 prosentpoeng til i underkant av 5 prosent ifølge Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) sommeren 2016. Ved siste AKU-undersøkelse i desember 2016 var arbeidsledigheten på 4,4 prosent. Norsk kronekurs har svekket seg betydelig, med 20 til 30 prosent mot de største og viktigste valutaene. Se figuren under.

⁹ <http://www.cicero.uio.no/webnews/index.aspx?id=11115>

¹⁰ Kilde: Dagens næringsliv, fredag 17. februar 2017.

Figur 2- Norsk kronens bevegelse mot euro, britisk pund og amerikanske dollar. Månedlige gjennomsnitt. Kilde: Norges Bank (2016)

Statistisk sentralbyrå (SSB) spår at norsk krone vil holde seg på dagens nivå de nærmeste tre årene. SSB venter svakt økende næringsinvesteringer i årene som kommer, grunnet en moderat internasjonal konjunkturoppgang, svak kronekurs og meget lav rente. Økningen ventes spesielt å komme i næringer som i mindre grad er rettet mot petroleum, slik som reiselivsnæringen (Statistisk sentralbyrå, 2016).

Kronekursen er veldig følsom for endringer. Dersom det blir strammere produksjonsbegrensninger fra OPEC og andre oljekarteller, flere store kriger i produksjonsland, bedret konkurransevne på norsk sokkel og raskere vekst i norsk økonomi enn forventet kan dette bidra til å dra opp norsk kronens verdi og trekke ned norsk reiselivsnærings kostnadsmessige konkurransevne betydelig. Menons rapport «Valutakurssvingningers påvirkning på den norske hotellnæringen» viser at en prosents svekkelse i norsk krone gir 0,8-0,9 prosents sterkere etterspørsel etter norsk reiseliv om lag et halvt år senere. Det betyr at en styrking av norsk krone på 20 prosent vil gi 16-18 prosent lavere turistetterspørsel like i etterkant.

Terrorfrykt og politisk uro i andre deler av verden gjør Norge mer attraktivt som reisemål

De siste årene har vi vært vitne til økt politisk uro og krigføring i flere deler av verden, i tillegg til en økning i terrorangrep også utenfor krigsområder. Det har også vært flere angrep rettet mot sivile turistmål. Både Paris, Brussel, Nice, Sousse (strandby i Tunisia), Orlando og Berlin har vært blant terrormålene de siste par årene, og er vanlige reisemål for norske turister. I tillegg har man sett enkelte terrorangrep på fly, som Malaysia Air-flyet som ble skutt ned over Ukraina i 2014. Frykt for terror fører til at noen færre prioriterer å reise utenlands, samt en vridning mot destinasjoner i land som betraktes som trygge. Det amerikanske analysefirmaet Market Watch meldte i 2015 at rundt 10 prosent av amerikanere hadde avlyst en ferie det siste året pga. uroligheter, der rundt ¼ hadde latt være å dra mens ¾ hadde funnet andre destinasjoner¹¹. Utviklingen kan tale for økt etterspørsel etter norske reisemål for både nordmenn og utlendinger.

¹¹ <http://www.marketwatch.com/story/how-the-terror-attacks-will-impact-the-holidays-2015-11-20>

2. Hvem er markedene?

Ringvirkningsanalyse av reiselivet i Vinje (Menon, 2016) dokumenterte at Vinje i stor grad er en hyttestedestinasjon. Av omtrent 800 000 gjestedøgn i 2015 var 80 prosent i private fritidsboliger, og det har vært en sterk vekst i oppføring av nye fritidsboliger og nedgang i kommersielle gjestedøgn de siste 10 årene.

Fritidsboligturisme og kommersiell turisme er i praksis to ulike markedssegmenter i Norge, der litt ulike drivkrefter bestemmer utviklingen. Vi beskriver her de viktigste markedene både for fritidsboliger og kommersielle gjestedøgn og utvikling framover med referanse til drivkreftene beskrevet i del 1.

2.1. Fritidsboligturisme

Fritidsboligturisme er svært populært i Norge og Vinje. Oppføring av boligene og bruken er en viktig ressurs for handels- og reiselivsnæring, byggevirkosomhet og for grunneiere/landbruk/naturbasert næring. Som vi har sett er hyttefolket det reiselivssegmentet som bidrar mest til lokalt næringsliv i Vinje i kraft av sin størrelse, og det er også det segmentet som har vært i sterkest vekst både i Vinje og ved andre fjelldestinasjoner. I følge Menons beregninger er det selve hyttebyggingen i Vinje som har vært den sterkeste vekstimpulsen de siste årene. I januar 2017 er det ifølge SSB 4981 fritidsbygninger i Vinje totalt, hvorav 2823 i Rauland og 1522 i Vågslid. De resterende 636 enhetene er spredd rundt omkring i øvrige deler av kommunen.

2.1.1. Sesong

Det finnes ikke statistikk på bruk av fritidsbolig per sesong, men ifølge lokale aktører ved begge destinasjonene blir hyttene hyppigst brukt på vinteren. Vi antar derfor i ringvirkningsanalysen at gjestedøgnene følger samme sesongfordeling som de kommersielle gjestedøgnene.

2.1.2. Marked

Vinje ligger svært sentralt til midt i fjellheimen i Sør-Norge, med relativ nærhet til alle de største byområdene i øst, sør og vest. I kartet under har vi skissert inn de største markedene, og viser total befolkning. Antall hytteeiere fra de ulike markedene anslår vi med utgangspunkt i eierskapsstatistikk fra SSB som er fra 2014, og antar samme fordeling på de ulike markedene i dag. Eierskapsstatistikken finnes kun på kommunenivå og skiller ikke på destinasjon, men basert på samtaler med lokale aktører antar vi at de tre markedene i vest (Bergen, Haugalandet og Stavanger) hovedsakelig eier fritidsbolig i Vågslid mens de resterende regionene eier fritidsbolig i Rauland.

Figur 3 - Oversikt over viktigste norske markeder til Vågsliid og Rauland.

Rauland

Grenland/Vestfold er det største markedet i Vinje med rundt 1630 hytter. Innbyggerne her er avhengige av å kjøre nordover for å komme til fjellet, og for dette markedet er Rauland i Vinje én av destinasjonene som ligger nærmest.

Oslo er viktig som det tettest befolkede området i Norge, selv om det er flere konkurrerende høyfjellsdestinasjoner i mange retninger, som Hemsedal, Kvitfjell, Gaustablikk og Hafjell. Nordmenns preferanse for usjenert beliggenhet gjør at hyttebygging sprer seg til mange høyfjellsdestinasjoner i «fornuftig» rekkevidde. I overkant av 800 fritidsboliger er eid av beboere fra Osloregionen.

De mindre befolkede områdene i fjellområdene/dalførene rundt Vinje (**Indre Telemark/Buskerud**) har kort reisevei til høyfjellsområdene, der Vinje er én av flere aktuelle destinasjoner. Skisenteret på Rauland er ett av de beste i umiddelbar nærhet og bidrar trolig til at Rauland er relativt populært. Cirka 400 av hytteeierne i Rauland er fra Indre Telemark og Buskerud.

Fra **Sørlandet** er man avhengig av å kjøre et stykke for å komme til høyfjellet, og Rauland ligger relativt sentralt til. Rundt 250 hytteeiere i kommunen kommer fra Sørlandet. Hovden i Setesdal er en sterk konkurrent da det ligger noe nærmere.

Vågslid

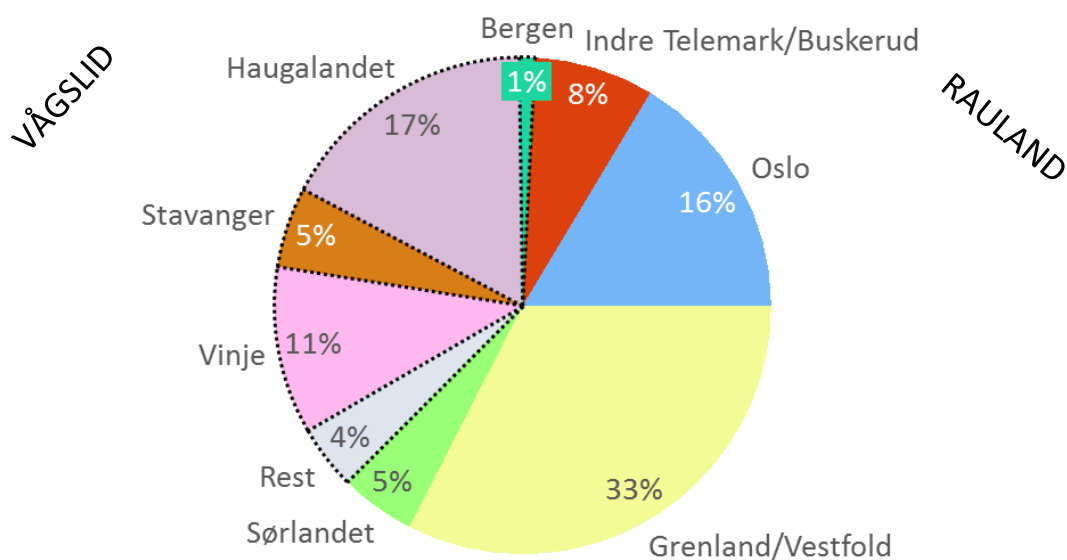
Haugalandet er det viktigste markedet i Vågslid/Haukeli-området med rundt 840 hytter, Vågslid ligger svært lett tilgjengelig fra Haugesund og regionen rundt. Viktigste konkurrent er Røldal som ligger noe nærmere Haugesund, men det har vært færre tilgjengelige hyttetomter her.

Vågslid er relativt tilgjengelig for **Bergen- og Stavangerregion**, befolkningsrike og kjøpesterke områder på Vestlandet. Det er i dag rundt 260 hytteeiere fra Stavangerregionen og rundt 60 fra Bergen. Fra begge byområder må man gjerne kjøre et stykke for å komme til snøsikre fjell, men det finnes konkurrerende fjelldestinasjoner som ligger en del nærmere, som Voss og Geilo for Bergensmarkedet og Sirdal og Røldal for Stavangerregion. Stavanger- og Bergensregionene utgjør derfor i dag et begrenset marked.

Rundt 540 hytter i Vinje er **eid lokalt i kommunen**. En del av disse er kommunale hytter eller DNT-hytter, i tillegg til privatpersoners fritidsboliger.

Figuren under oppsummerer eierskap for fritidsboligene i hele Vinje.

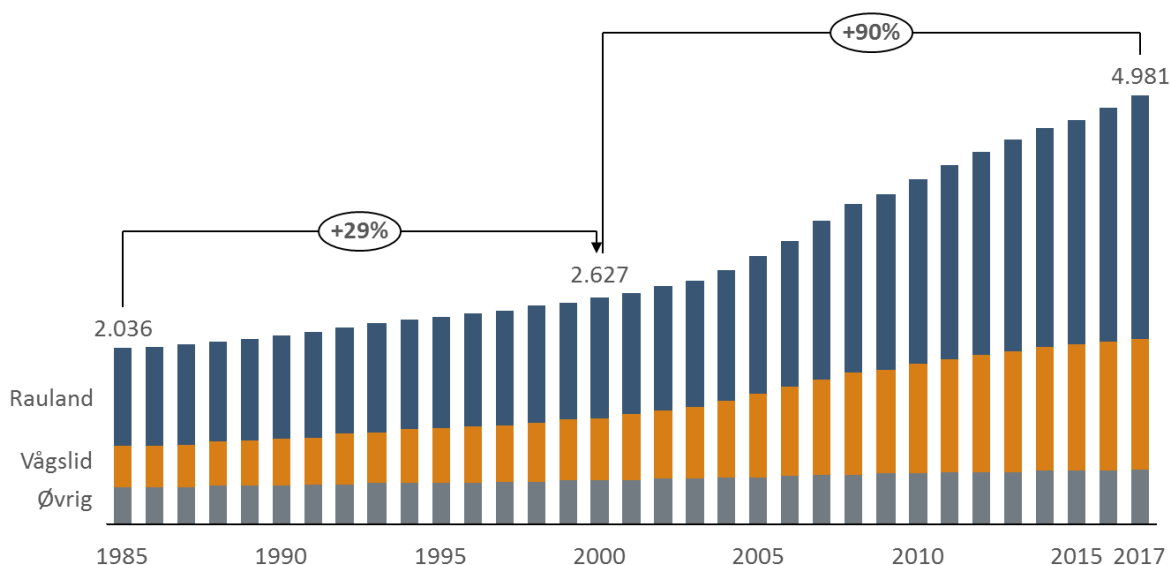
Figur 4 - Eierskap for fritidsboliger i Vinje, prikkete omriss indikerer Vågslids primærmarkeder. Kilde: SSB (2015)

2.1.3. Hva påvirker hyttekjøp og valg av destinasjon?

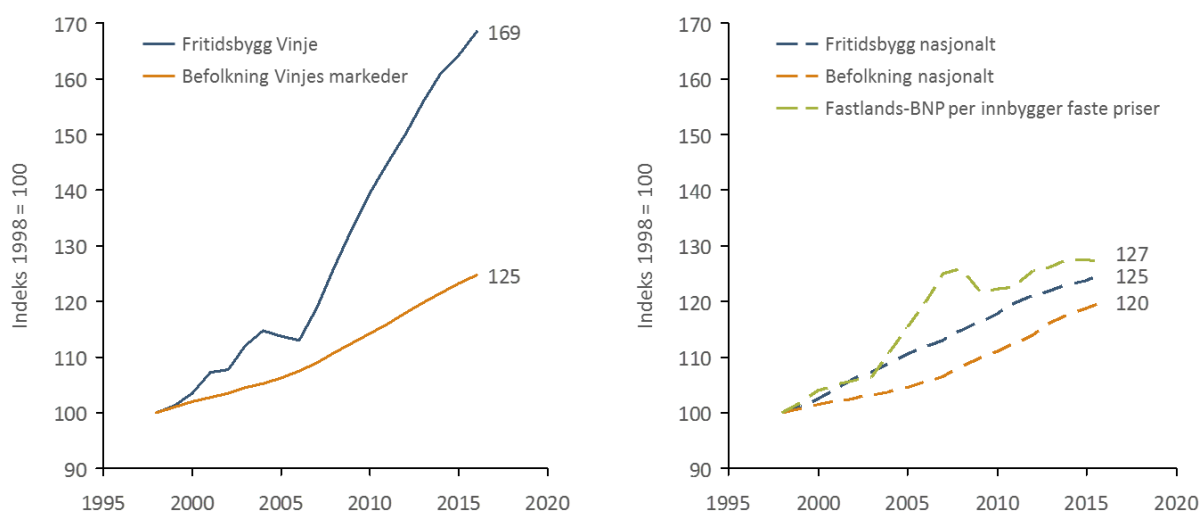
Som vist i Ringvirkningsanalyse av reiselivet i Vinje har det vært en sterk vekst i oppføring av nye fritidsboliger. Figuren nedenfor viser utvikling i antall fritidsboliger for Rauland, Vågslid og kommunen for øvrig fra 1985 og frem til i dag. Siden 2000 har bygningsmassen økt med 90 prosent, mens de 15 forgående årene hadde en samlet vekst på 30 prosent.

Figur 5 - Utvikling i antall fritidsboliger ved ulike områder i Vinje kommune. Kilde: SSB (2017)

Som beskrevet i del 1 er reiseliv generelt et inntektselastisk gode, ofte kalt et «luksusgode». Luksusgoder er noe av det vi kutter hardest ned på hvis vi får redusert inntekt, samtidig som vi bruker stadig større deler av inntekten på slike goder når vi får økt inntekt. Det er derfor følsomt for svingninger i økonomien. Det norske fritidsboligmarkedet er noe annerledes, og er ifølge eiendomsmeglere overraskende lite konjunkturutsatt. I 2015 oppga 26 prosent av husholdningene å eie egen fritidsbolig, mot 20 prosent i 1980, noe som tilsier en svært lav årlig vekst, samtidig som vi har hatt en sterk velstandsøkning. Hyttene som bygges får imidlertid stadig bedre standard, noe som henger sammen med velstandsøkningen. Figuren til venstre under viser vekst i fritidsboliger i Vinje og befolkning i Vinjes markeder, mens figuren til høyre viser den samme veksten nasjonalt, i tillegg til vekst i BNP per innbygger i faste priser.

Figur 6 – Indeksert utvikling i antall fritidsbygninger i Vinje og resten av landet, BNP (faste priser) og befolkning 1998-2016. Kilde: Statistikknett (2017)

Figuren til høyre bekrefter historien om at antall fritidsboliger vokser jevnt over tid med befolkning, men at veksten i Vinje har vært svært sterk, som dels skyldes noe sterkere befolkningsvekst i Vinjes primærmarkeder

men på langt nær alt. Ringvirkingsanalyse av reiselivet i Vinje (Menon, 2016) viste også at veksten er sterkere enn konkurrerende destinasjoner som Tinn og Setesdal. For å forklare denne ekstraordinære veksten må vi vite hva husholdningene legger vekt på når de bestemmer seg for hvor de skal kjøpe fritidsbolig.

I følge meglere er fjellhytter og hytter ved sjøen mest populære, mens skogshytter er noe mindre etterspurt.

Boksen under oppsummerer videre de viktigste faktorene ved hyttekjøp som blir trukket fram fra markedsanalytikere (Prognosesenteret, 2015), eiendomsmeglere (Krogsveen, 2016) og diverse avisartikler.

Tabell 3 - Viktige faktorer for hyttekjøp (i tilfeldig rekkefølge)

Viktige faktorer ved fjellhyttekjøp
Langrennsløyper
Snøsikkerhet
Innlagt strøm og vann
Turmuligheter
Alpinbakke
Reisetid
Kjørevei
Usjenert beliggenhet
Solforhold og utsikt

I tillegg til sterk befolkningsvekst i Vinjes primærmarkeder henger veksten trolig sammen med at Vinje har vært et umodent marked som skårer relativt høyt på de fleste parameterne som er viktig for kjøpere av fritidsbolig i dag. Det har vært begrenset med utbygging fra tidligere med tanke på kommunens størrelse, slik at man har kunnet bygge **nye hytter med god standard og innlagt strøm og vann**. I tillegg er kommunen stor i utstrekning og har hatt masse tilgjengelig areal, slik at man har kunnet få usjenert beliggenhet og noe rimeligere priser enn ved mer etablerte hyttestedestinasjoner. Samtidig har man vill og vakker høyfjellsnatur, og gode muligheter for fottur, skitur og alpint. I tillegg ligger Vinje relativt sentralt til mange av de store befolkningsrike områdene i Sør-Norge, selv om det er flere konkurrenter i de store markedene som Bergen, Stavanger, Oslo og Sørlandet.

I følge undersøkelser Prognosesenteret har gjort er **reisetid stadig viktigere** for dem som skal kjøpe hytte, og **kjøretid på 3 timer pluss minus er en smertegrense for mange**¹². Tabellen under viser kjøretid fra Vågslid/Rauland til de store markedene i Sør-Norge.

Tabell 4 - Reisetid fra ulike deler av landet til destinasjonene i Vinje. Reisetiden er omtrentlige fra største by i regionen. Kilde: OSRM (2017)

Marked	Destinasjon	Reisetid i dag (timer)	Markedsandel (hele kommunen)
Bergenregion	Vågslid	3,8	1 %

¹² <http://www.dn.no/privat/eiendom/2013/09/30/vil-ha-kort-vei-til-hytta>

Haugalandet		2,5	17 %
Stavangerregion		4,0	5 %
Indre Buskerud/Telemark	Rauland	1,5	8 %
Sørlandet		3,7	5 %
Grenland/Vestfold		2,8	33 %
Oslo		3,1	16 %

Nærhet til alpinbakke kommer ut som svært viktig i enkelte undersøkelser, som for eksempel i undersøkelser fra destinasjonene Synnfjell (Flognfeldt, 2011) og Midt-Gudbrandsdalen (Norsk Turistutvikling AS, 2012). I andre undersøkelser som analysefirmaet Prognosesenteret har utført¹³ kommer ikke tilgang til alpinbakke høyt på listen, men i praksis observerer man likevel at det er svært høy etterspørsel etter hytter ved alpinanleggene. Prognosesenteret mener det kan ha sammenheng både med at det er attraktive tomter der i tillegg til at mange kjøper et sted for hele familien, og prioriterer alpinbakke for barna, selv om det ikke er viktig for dem selv. I tillegg er ofte hytter nær alpinanlegg enklere å leie ut, slik at de gir en økt fleksibilitet.

2.1.4. Hva påvirker bruk av fritidsbolig?

Nasjonal fritidsboligundersøkelse (Farstad & Dybedal, 2011) og Prognosesenteret har kartlagt noen sentrale faktorer som påvirker bruk av fritidsboliger ved fjelldestinasjoner, og disse er oppsummert i tabellen under. Når man først eier en fritidsbolig på fjellet er ikke stedsattributtene eller tilbudet rundt det viktigste for hvor hyppig boligen brukes, men heller standarden og hvor enkelt det er å reise dit. Nasjonal fritidsboligundersøkelse (Farstad & Dybedal, 2011) dokumenterer også at totalt antall turer til fritidsbolig avtar nokså jevnt med reiseavstand. Dette skulle tilsi at hytteeierne fra Haugalandet, Indre Telemark/Buskerud og Vestfold/Grenland er de hyppigste besøksgruppene i dag.

Tabell 5 - Faktorer som påvirker hvor hyppig hytter blir brukt (tilfeldig rekkefølge)

Viktige faktorer for hyttebruk
Reisetid
Kjørevei
Innlagt strøm og vann
Størrelse på hytte
Inntekt

2.2. Kommersielle gjestedøgn

Tradisjonelle kommersielle overnattingssteder som hoteller og campingplasser rapporterer inn gjestedøgnstatistikk til SSB, mens gjestedøgn ved private hytter og utleiehytter er beregnet basert på fritidsboligstatistikk fra SSB, samtaler med lokale aktører og hytteundersøkelser fra Transportøkonomisk institutt (Farstad & Dybedal, 2011). I 2015 var det om lag 135 000 kommersielle gjestedøgn til sammen. Gjestedøgnene ved private hytter og utleiehytter utgjør over 25 prosent av aktiviteten og formidlerne rapporterer om sterk

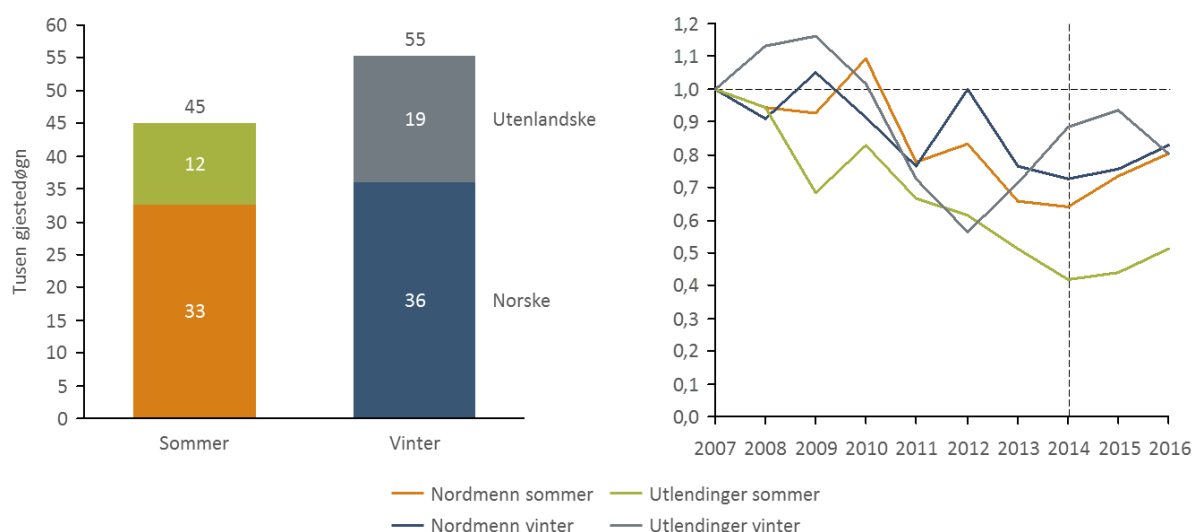
¹³ Prognosesenteret: Nordmenn + hytte = sant. <http://prognosesenteret.no/nordmenn-hytte-sant/>. Webside besøkt 17.03.2017.

vekst, men det er lite tilgjengelig statistikk om denne gruppen. Når vi studerer sesongfordeling og nasjonalitet ser vi derfor kun på de tradisjonelle kommersielle overnattingssegmentene som rapporterer inn denne informasjonen.

2.2.1. Sesong

Vinje anses ofte som en vinterdestinasjon, men gjestedøgnstatistikken viser at hele 45 prosent av kommersielle gjestedøgn er i sommerhalvåret. Det er derfor en destinasjon med attraksjonskraft hele året. Sommerturismen viser også en klar tendens til vekst fra både norske og utenlandske markeder. Figurene under oppsummerer kommersielle gjestedøgn i 2015, og ser på utvikling fra 2007 og fram til i dag. Destinasjonene i Vinje kommune er, som mange andre destinasjoner turistkommuner i fjelltraktene i Sør-Norge, spesialiserte vinterdestinasjoner med alpinanlegg og stort nett av preparerte skiløyper. At reiselivet i Vinje i stor grad er rettet mot vinterturisme bidrar til at forskjellene i antall gjestedøgn mellom sommer og vinter ikke er like fremtredende som reiselivsnæringen generelt. I Vinje er det i overkant av 20 prosent flere gjestedøgn i sommerhalvåret enn vinterhalvåret, mot 50 prosent nasjonalt.

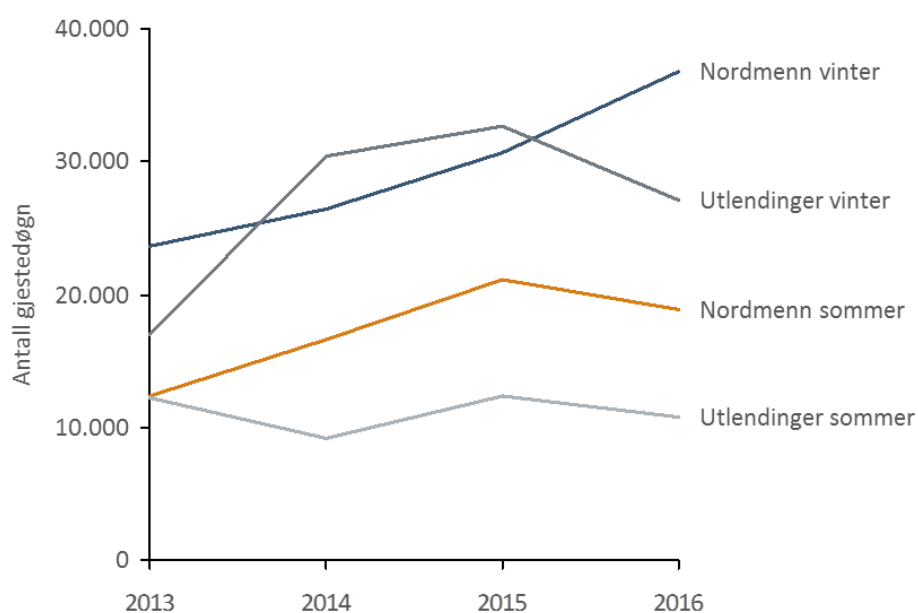
Figur 7 - Kommersielle overnattinger fra overnattingsbedrifter som rapporterer til SSB, fordelt på sesong i Vinje kommune totalt i 2015. Kilde: SSB (2016)

Figuren over til høyre viser at det har vært en nedgang i samtlige segmenter fra 2007 til i dag. Dette er et trekk som går igjen i hele fjelltraktene i Sør-Norge. Hotell- og campinggjestedøgn stagnerer, samtidig som antall fritidsboliger har vært i sterk vekst.

Fra 2013 til 2016 har vi også gjestedøgnutvikling fordelt på sesong for Rauland alene, vist i figuren under. Vi ser svingninger i samtlige segment utenom det norske vintersegmentet, noe som innebærer at kommunens vekst på sommeren det siste året må vært hos aktører i Vågsliid/Åmot.

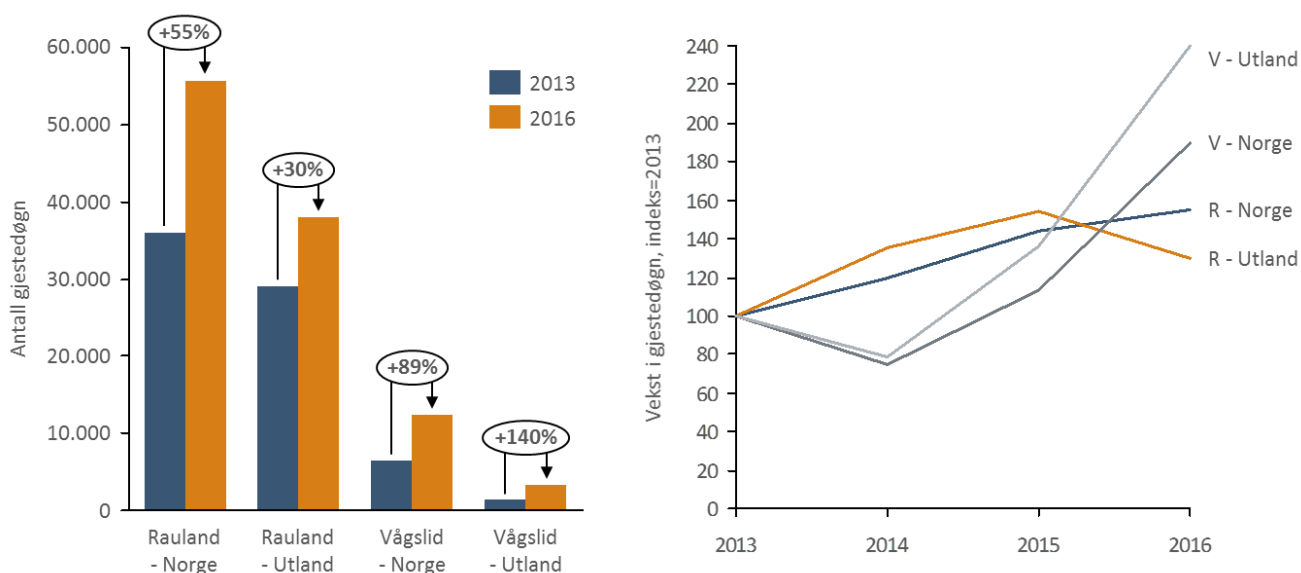
Figur 8 - Gjestedøgn i Vinje 2013-2016 fordelt på sesong og norske/utenlandske. Kilde: SSB (2017)

2.2.2. Marked

Som vi ser av figurene over er det norske markedet klart størst, men nær 30 prosent av de kommersielle gjestedøgnene er utenlandske. Fra 2013-2016 finnes det også gjestedøgnstatistikk fordelt på destinasjon¹⁴, der utvikling er vist i figurene under.

Figur 9 - a) Gjestedøgn i Rauland og Vågslid/Edland i 2013 og 2016 og vekst, b) Indeksert utvikling i gjestedøgn 2013-2016. Kilde: SSB (2017)

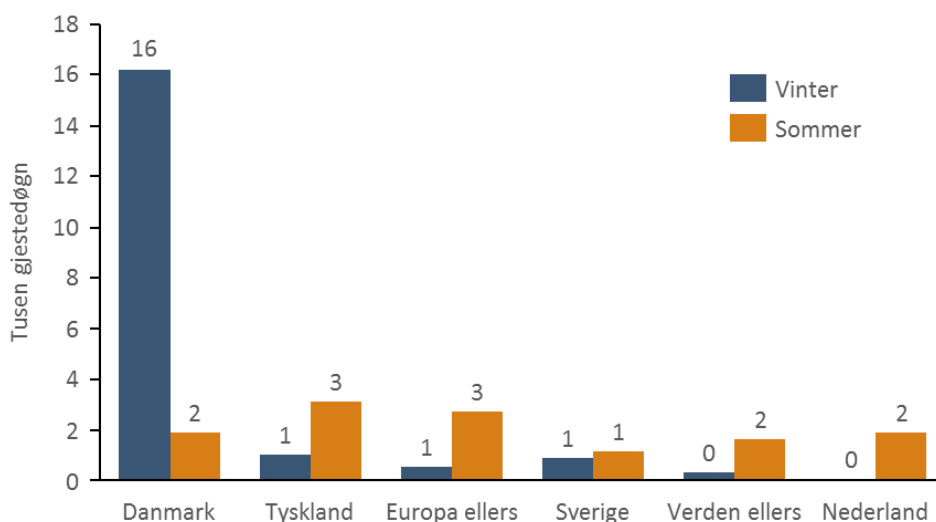

¹⁴ På grunn av for få enheter i Vågslid til at man kan hente ut egen statistikk er Vågslid slått sammen med resten av Edland. Størsteparten av overnattingskapasiteten er imidlertid i Vågslid.

Vi ser at Rauland er en langt større kommersiell destinasjon men at Vågsliid opplever sterkere vekst. Den sterke veksten de siste årene kan henge sammen med den positive innholdsutviklingen ved destinasjonen. Haukeli Hotell & Restaurant ble etablert 2015/2016, og har raskt har lykket i å få bookinger og restaurantbesøkende fra hele destinasjonen. Det har også vært investeringer i Haukelifjell skisenter, og Haukelisetter Fjellstue økte aktivitet i forbindelse med Friluftslivets År 2015.

Vi ser videre på de utenlandske gjestedøgnsegmentene, her har vi kun statistikk for hele Vinje samlet. Av de utenlandske gjestedøgnene er dansker på vinterferie den klart største gruppen, og vi vet at disse i all hovedsak kommer til Rauland på alpinferie. Figuren nedenfor viser alle de utenlandske gjestedøgnene fordelt på nasjonalitet og sesong for hele Vinje. Sett bort fra danskene kommer de fleste utenlandske turistene om sommeren, og i likhet med i resten av Norge er Tyskland og Nederland viktigste markeder. De øvrige utenlandske turistgruppene er spredt på en rekke ulike land. I Europa er Italia, Frankrike og Sveits store, mens USA er største marked i «Verden ellers». Kina er blant landene som bidrar til mest vekst i «Verden ellers».

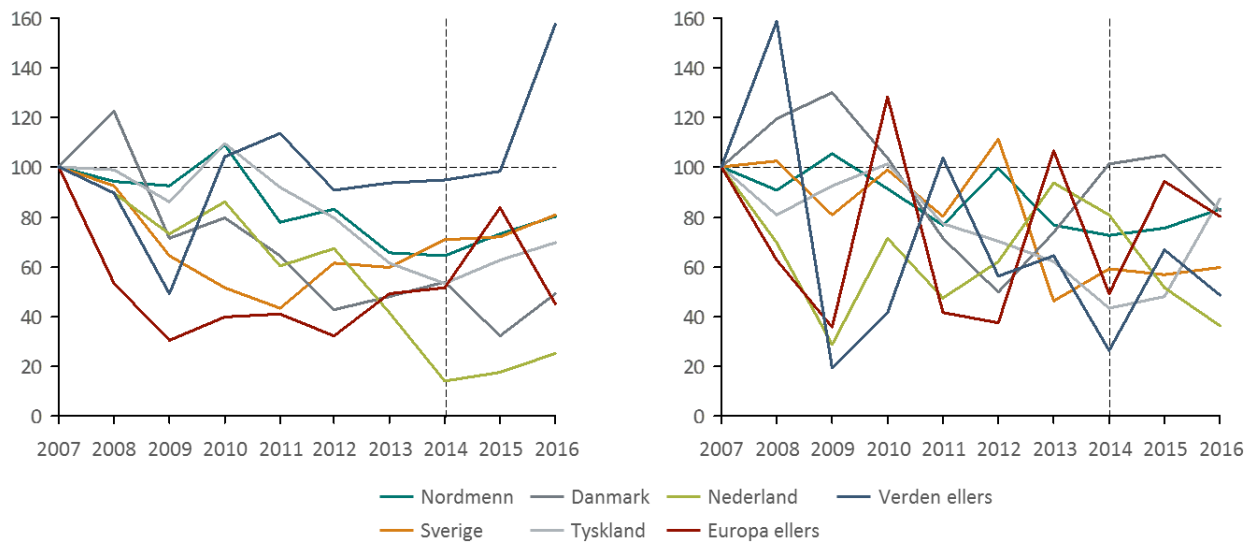
Figur 10 - Utenlandske gjestedøgn (kommersielle) fordelt på nasjonalitet og sesong, 2015. Kilde: Statistikknett (2017)

Fram til 2014 har det vært en tendens til at både norske og internasjonale turister i Norge i økende grad har vendt seg mot byene og fjordene på Vestlandet, mens tradisjonelle fjelldestinasjoner som Vinje har tapt. Det har følgelig vært en nedskalering av kommersiell overnattingsaktivitet ved endel fjelldestinasjoner, der man heller har prioritert tomteutvikling til private fritidsboliger. Spørsmålet er om denne trenden er i ferd med å snu, da man de siste årene har begynt å få vekst. Figurene under viser indeksert utvikling i kommersielle gjestedøgn sommer og vinter for nordmenn og de største utenlandske markedene. Vi ser at spesielt vinteraktivitet svinger betydelig fra år til år, men Tyskland, Sverige og Norge – som er blant de viktigste vintermarkedene utenom Danmark – har vokst de siste to årene. På sommersesongen ser vi tydelige tegn til vekst ved alle segmenter bortsett fra Europa ellers¹⁵.

¹⁵ Europa ellers er en liten kategori som kan svinge mye fra år til år, avhengig av enkeltgrupper

Figur 11- Indeksert utvikling i gjestedøgn fra nordmenn og største utenlandske markeder, sommer og vinter 2007-2016.
Kilde: Statistikknett (2017)

Nasjonale utleieaktører av hytter som ikke er rapporteringspliktige til SSB melder også om sterk vekst. Siden 2014 har bookinger steget med nærmere ti prosent hos Novasol¹⁶. Novasol er blant de største formidlerne i Norge, og formidler blant annet fjellhytter i Telemark og Agder.

Det norske markedet

Om vinteren er det nærmarkedene i Sør-Norge som dominerer. Vågslid får hovedsakelig tilreisende fra Vestlandet, mens Rauland får flest tilreisende fra Oslo og Grenland/Vestfold-området. Begge destinasjoner får enkelte tilreisende fra Sørlandet, men her er Hovden i Setesdal en sterk konkurrent som ligger mer sentralt til. Nordmennene kommer typisk på helgetur eller i forbindelse med påske og vinterferie. Det er størst etterspørsel etter å leie hytter, men flere etterspør også kommersiell innkvartering med pensjon.

Om sommeren kommer det nordmenn fra hele landet, og det er rundreiseturisme og vandreturisme som dominerer.

Det danske markedet

Telemark er en kjent skidestinasjon i Danmark, og Color Line har hatt avtaler med aktører i Telemark i flere tiår, deriblant Rauland. Relativ nærhet til fergeleiene i Kristiansand og Larvik og Color Line-samarbeidet har vært avgjørende konkurransefortrinn for Vinje. Danskene etterspør selvboenheter (hytter), og ønsker å bo i naturen. Dette bidrar til at Norge står sterkt relativt til destinasjoner i Alpene der det i all hovedsak er innkvartering på hotell som gjelder, og der det til tider er svært snøfattig utenfor alpinbakkene. Danskene kommer gjerne for alt fra en langhelg til én uke gjennom hele vintersesongen, og står for nær all aktivitet i skisentrene i Rauland og andre steder i ukedager utenom påske og vinterferie.

¹⁶ <http://botrend.no/2016/10/23/uteleiehytter-mer-attraktivt-enn-noensinne/>

Color Line-ferjene går fra Hirtshals og det er ifølge Color Line i all hovedsak Nord-Jylland som utgjør det danske markedet i Vinje¹⁷. Det danske vintermarkedet som kommer via Color Line¹⁸ er i vekst, men svinger noe basert på snøforhold fra år til år.

Danmark er et relativt lite marked om sommeren, hvor de som kommer er typisk rundreiseturister.

Øvrige utenlandske markeder

Sommersesongen er det en liten, men jevn tilstrømming av utenlandske gjester, hovedsakelig fra turister som er på rundreise. Det er flest europeere fra land som Tyskland, Nederland, Frankrike og Italia, men man ser også tegn til sterk vekst fra kinesiske turister. Sommeren 2017 er det minst én stor kinesisk gruppe på rundreise som har booket seg inn en natt på Rauland Høgfjellshotell. Det har lenge vært aktivitet fra bussturer på vei mellom øst til vest som stopper innom Vinje for én overnatting, og med dagens digitale bookingløsninger er det også stadig flere individuelle reisende som booker en natt i Vinje på veien mellom øst og vest.

¹⁷ Skiturisme fra Fyn og Skjælland går typisk via ferje fra København til Oslo og videre til Oslo-nære destinasjoner som Hafjell.

¹⁸ Også fergeselskapet Fjord Line undersøker muligheten for å selge skiturer til Rauland, men vi har ikke fått snakket med dem i forbindelse med denne utredningen og er usikre på hvor i planleggingen de eventuelt er.

3. Konkurranssevne Rauland og Våglid

Rauland og Våglid konkurrerer med andre vinter- og skidestinasjoner om potensielle turister fra inn- og utland. Dette gjelder både hyttekjøpere og gjester i varme senger. Utviklingen er derfor ikke bare avhengig av faktorene beskrevet over, men også utvikling relativt til konkurrerende destinasjoner. Herunder både utvikling i tilgjengelighet som kommer av veiutbedringer, utvikling i naturgitte forhold som klima og snøsikkerhet, samt utvikling i innholdet ved destinasjonene. I denne delen vurderer vi utvikling i snøsikkerhet og en rekke faktorer ved destinasjonenes innhold sammenliknet med konkurrerende destinasjoner.

Av reiselivsaktører i Vinje nevnes Røldal og Hovden som sentrale konkurrenter til Våglid-området, mens Gaustablikk og Hemsedal er blant de viktigste konkurrerende destinasjonene til Rauland. Røldal, Hovden og Gaustablikk ligger i nabokommuner til Vinje. Hemsedal har relativt lik avstand fra sentrale Østlandet som Rauland, og har flere ganger blitt kåret til Norges beste skidestinasjon.

I dette kapitlet vil vi vurdere konkurransevnen til hver enkelt av disse destinasjonene ut fra et sett kriterier som vi antar vil kunne ha betydning når folk avgjør hvor de vil kjøpe hytte eller dra på kortere ferier.

3.1. Oppsummering

Innovasjon Norge har gjennomført tre landsdekkende turistundersøkelser som dekker vintersesongen. Datainnsamlingen foretas ved kommersielle overnattingssteder, og undersøkelsene kan dermed gi et godt bilde av de feriegjestene som ikke overnatter privat eller i egen hytte, det vil si gjestene i varme senger.

Turistundersøkelsen har en egen hovedpublikasjon for skituristene. I rapporten for skituristene vinteren 2016 får man en oversikt over volum, forbruk og uttrykte holdninger og preferanser blant turistene. Det framgår av undersøkelsen at både norske og utenlandske skiturister i stor grad kommer for å kjøre alpint eller stå på snowboard. For nordmenn på skiferie er også langrenn en viktig aktivitet, og det er litt flere som planlegger å gå langrenn enn som planlegger å kjøre alpint. For utlendinger er langrenn av mindre betydning. Det er en god del flere utlendinger som planlegger å kjøre alpint eller stå på snowboard enn som planlegger å gå langrenn under ferieoppholdet.

Vi vurderer konkurransevnen til Rauland og Våglid opp mot Røldal, Hovden, Gaustablikk og Hemsedal. Alle disse destinasjonene er relativt små steder med alpinsenter som viktigste attraksjon. Derfor er de fleste kriteriene vi har valgt knyttet til kvalitet på tilbud i skibakker og langrennsløyper.

Ut fra Innovasjon Norges turistundersøkelse er det grunn til å anta at langrennsløyper er relativt mer viktig for nordmenn enn for utlendinger. Alpintilbud og snøsikkerhet vil være viktig for alle skituristene. Hyttepriser vil kun være relevant for potensielle hyttekjøpere, som i hovedsak er nordmenn. Fjelltopper vil kunne være viktig for de som liker å gå topturer. Siden man kan gå toptur både på vinteren og på sommeren, vil det kanskje være relativt viktigere for hytteeier som planlegger å besøke hytta også utenfor vintersesongen.

Å «oppleve lokal kultur og væremåte» og å besøke museer rangeres lavt av norske og utenlandske skiturister i Innovasjon Norges undersøkelse. Man bør derfor være forsiktig med å bruke dette som en indikator på konkurransevne i markedet skiturisme. Men det kan være at lokalt særpreg og kultur kan være med på å gjøre en destinasjon kjent og dermed tiltrekke også skiturister. Rjukan og Gaustatoppen kan for eksempel ha bidratt til å gjøre Gaustablikk populært.

Tabellen under viser en oppsummering av vår kvalitative vurdering av Rauland, Vågsliid og fire konkurrerende vintersportssteder opp mot de sju kriteriene snø sikkerhet, alpinanlegg, langrennsløyper, fjelltopper, hyttepriser, reiselivsbedrifter og reisetid fra sentrale markeder. I tillegg har vi listet opp hva stedene har å tilby av andre attraksjoner.

For de fleste indikatorene skiller vi mellom markedene på Østlandet og Vestlandet. Rauland får flest gjester fra øst, og konkurrerer mot blant andre Gaustablikk og Hemsedal. Vågsliid/Haukeli får flest gjester fra vest, og konkurrerer mot blant andre Røldal og Hovden.

Tabell 6: Oppsummering av indikatorer for konkurransevne for Rauland, Vågsliid og konkurrerende destinasjoner

Destinasjon	Snø-sikkerhet	Alpin-anlegg	Ski-løyper	Fjell-topper	Hytte-priser	Reiselivs-bedrifter	Reisetid vs. konk.	Anne
Rauland (Vinje)	++	+++	++	++	Middels	+	Lang	Nasjonalpark. (Industriarv, Møsvatn)
Hemsedal	+++	+++	+++	+++	Middels	+++		
Gaustablikk (Tinn)	+	++	+	+++	Middels+	++		Gaustatoppen. (Industriarv)
Vågsliid/Haukeli (Vinje)	+++	+	+	++	Middels+	+	Middels	Nasjonalpark
Røldal (Odda)	+++	+	++	+		+		Stavkirke, pilgrimsmål. Nasjonalpark. (Industriarv og Trolltunga)
Hovden (Bykle)	++	++	+++	+	Middels	+		Badeland

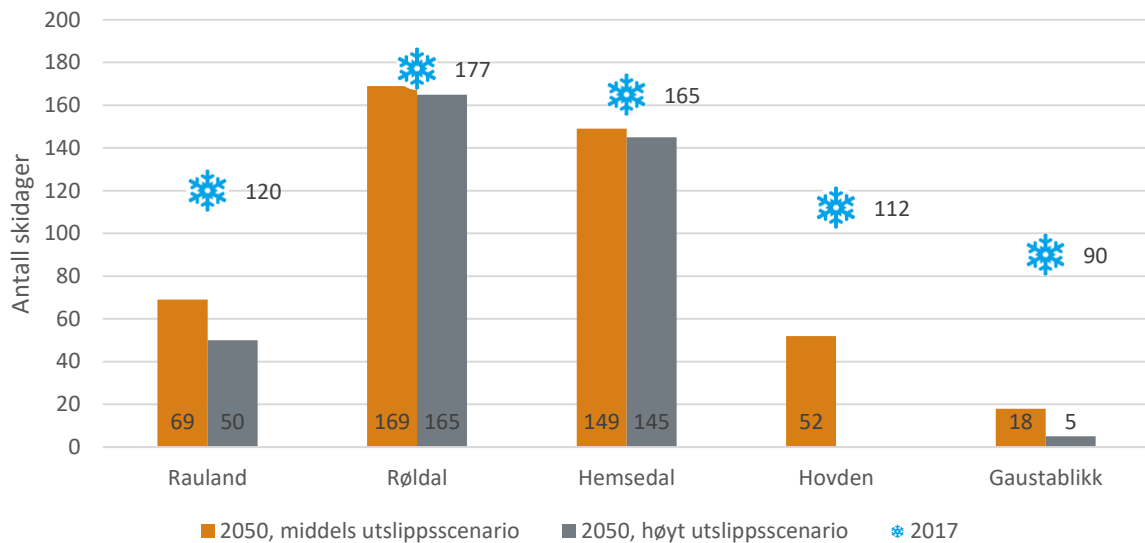
Rauland er blant destinasjonene med størst alpintilbud, og scorer også høyt på snø sikkerhet og langrennsløyper. Vågsliid/Haukeli kommer også jevnt over godt ut, og Haukelifjell er blant alpintensentrene med høyest snø sikkerhet. Dessuten har Vinje mange høye fjell og nærhet til nasjonalpark. Både Rauland og Vågsliid/Haukeli scorer relativt lavt på antall reiselivsbedrifter. Det kommer av at det er relativt få bedrifter og liten omsetning innen overnatting, servering og opplevelser i forhold til flere av de konkurrerende destinasjonene.

Hemsedal får den klart beste helhetsvurderingen av de destinasjonene vi har vurdert. I Hemsedal har et godt utbygd tilbud av varme senger bidratt til solid vekst i reiselivet. Hemsedal har flere ganger blitt kåret til Norges beste skidestinasjon, og får full score på alle indikatorene der vi har gitt «plusser». Samtidig er Hemsedal en utpreget alpindestinasjon, mens Rauland og Vågsliid/Haukeli har flere strenger å spille på.

3.2. Snø sikkerhet

Ved hjelp av data fra værstasjoner og scenarier fra FNs klimapanel har Vestlandsforskning simulert framtidige antall skidager på natursnø ved norske skisteder. Det er noe usikkerhet forbundet med tallene, men det kan likevel si noe om en sannsynliggjort utvikling. Figuren under viser deres projeksjoner for antall skidager i 2050 på natursnø ved to ulike scenarier for utvikling i klimaendringene.

Figur 12: Antall skidager med natursnø, definert som dager med mer enn 30 cm snødybde. Anslag for 2017, og prognoser for 2050 ved to ulike scenarier. Kilde: DN.no og Vestlandsforskning

Vestlandsforskning har beregninger for antall skidager i dag og framover i tid for alle skistedene vi vurderer, unntatt Haukelifjell. I figuren vises antall skidager i 2017 med et snøsymbol, mens søylene viser anslagene for år 2050 ved middels og høyt scenario for klimautslipp.

Vi ser at Røldal er anslått å være mest snøsikkert i dag, med 177 skidager på natursnø. For Hemsedal har de anslått 165 skidager i dag. Rauland har 120, mens Hovden og Gaustablikk følger bak med henholdsvis 112 og 90 skidager. Vestlandsforskning har ikke data for Vågsliid/Haukeli. Halvor Vinje ved Haukelifjell Skisenter anslår at snøforholdene der er omtrent på nivå med Røldal. Skisenteret på Haukelifjell åpner vanligvis noe før det i Røldal.

I 2050 vil man i følge Vestlandsforskning ha redusert antall skidager på natursnø ved alle de fem destinasjonene. Reduksjonen anslås prosentvis størst i Hovden og Gaustablikk, mens man vil få relativt liten reduksjon i antall skidager i Røldal og Hemsedal. Det ser ut til å være et mønster, også blant alle de andre norske skistedene, at steder der man i dag har de beste snøforholdene vil få lav prosentvis reduksjon, mens mer «marginale» skisteder i dag vil få en større prosentvis reduksjon i antall skidager.

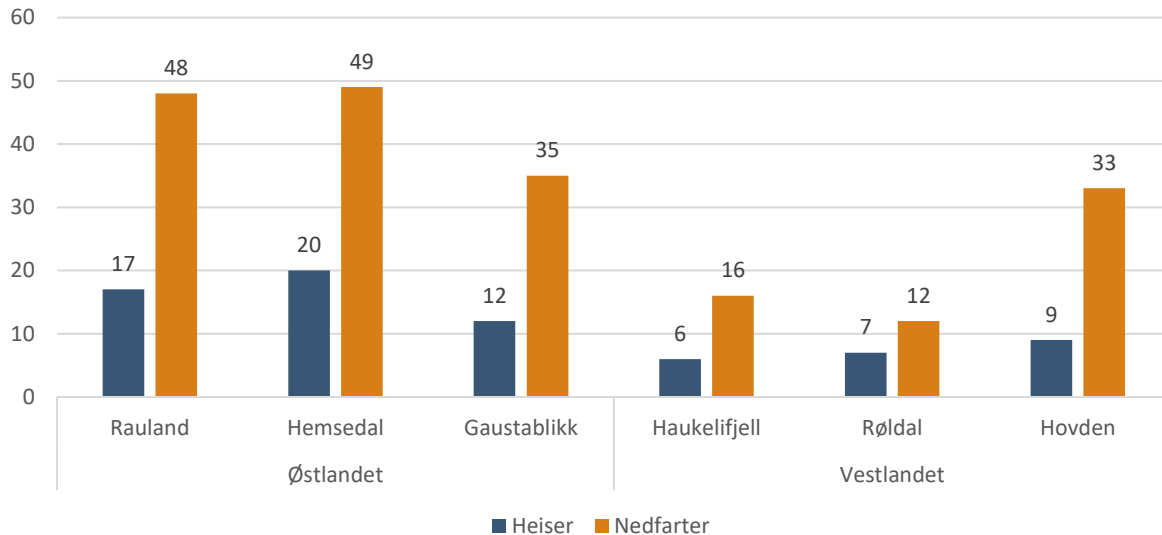
Figuren viser antall skidager på natursnø. Siden alle disse anleggene supplerer med kunstsne, gir det ikke nødvendigvis et godt bilde av det reelle antall skidager. Vestlandsforskning har også beregnet antall skidager på kunstsne, som vil være en del høyere. De finner at alle de fem skistedene i figuren anslås å ha mer enn 100 skidager i årsgjennomsnitt på kunstsne, ved begge utslippsscenarioene, og i hele studieperioden (2030, 2050 og 2080). Så det kan se ut til at det fortsatt vil være mulig å stå på ski i Norge minst tre måneder i løpet av vinteren. Det ser derimot verre ut for flere skianlegg i lavlandet og på Vestlandet. Det kan styrke posisjonen til alle skistedene på Indre Østlandet på lengre sikt, relativt til resten av landet.

3.3. Størrelse på skianlegg

Store skianlegg kan ta imot flere gjester enn små anlegg, og kan tilby gjestene større variasjon i terreng og vanskelighetsgrad. Vi sammenlikner her størrelsen på alpinanleggene ved de ulike destinasjonene ut fra antallet heiser og nedfarter. Vi bruker her antallet som er oppgitt på alpisentrenes nettsider.

Figuren under viser antall heiser og nedfarer hos skisentrene i Hemsedal, Rauland, Gaustablikk, Hovden, Haukelifjell og Røldal.

Figur 13: Antall heiser og nedfarer ved alpinesentrene¹⁹. Kilde: skisentrenes nettsider

Vi ser at Røldal og Haukelifjell, som scoret høyt på snøikkerhet, er de to minste alpinesentrene målt i antall heiser og nedfarer. Hemsedal er det største skianlegget, med 20 heiser og 49 nedfarer. Rauland følger like bak, med 17 heiser og 48 nedfarer fordelt på sine tre anlegg.

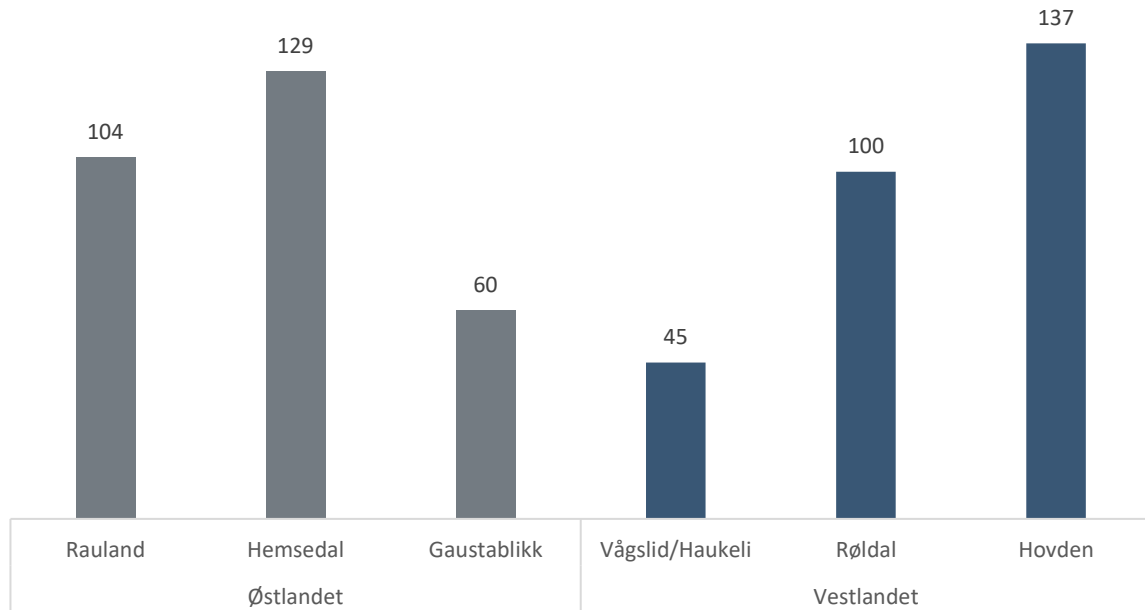
3.4. Skiløyper

Særlig nordmenn reiser i stor grad til skisteder for å gå langrenn. Størrelse på det preparerte løypenettet kan indikere hvor attraktivt et skisted er for langrennsturister. Men andre forhold, som løypeprofiler, mengde folk i løypa, vær, føre, adkomst og serveringsfasiliteter kan også ha en del å si for hvor man ønsker å gå på skitur.

Figuren under viser en oversikt over løypenett kjørt av tråkkemaskiner ved de seks skidestinasjonene. Tallene er i hovedsak hentet fra nettstedet Skisporet.no. For Røldal har vi mottatt anslag fra reiselivsaktører, i mangel på registrering på Skisporet.no. Det er noe usikkerhet knyttet til alle disse tallene. Det er ikke noen garanti for at alle løyper ligger registrert på Skisporet, og det kan også hende at noen traseer telles dobbelt om de inngår i flere sløyfer.

¹⁹ Rauland inkluderer alle tre skisentrene Rauland Skisenter, Raulandsfjell Alpinesenter og Vierli Turistsenter

Figur 14: Antall kilometer preparerte skiløyper per destinasjon²⁰. Kilde: Skisporet.no

For østlandsmarkedet scorer Hemsedal høyest, men Rauland har flere kilometer enn Gaustablikk. For vestlandsmarkedet ligger Vågslid/Haukeli bak både Hovden og Røldal.

3.5. Fjell over 1000 meter

Toppturer blir stadig mer populært, både sommer og vinter. Høyde på fjellene i et område og antall høye topper kan si noe om hvor attraktiv et sted er for folk som vil gå i fjellet. Figuren under viser antall topper over 1000 meter over havet, samt høyden på den høyeste fjelltoppen i kommunen i de fem kommunene der de seks skidestinasjonene ligger.

²⁰ Hovden er inkludert «Hovden Sør», som ikke er direkte forbundet med løypenettet sentralt i Hovden. I Hemsedal er ikke Gravset-området inkludert. Røldal inkluderer Seljestad-området.

Figur 15: Antall topper over 1000 moh.²¹ og høyeste fjelltopp i antall moh. per kommune. Kilde: erikbolstad.no og Kartverket

Vi ser at ingen av kommunene har fjell over 2000 meter. Hemsedal har den høyeste toppen, mens Vinje har flest topper over 1000 meter.

Tinn har Gaustatoppen på 1883 moh, som er en stor attraksjon i seg selv. Gaustablikk Skisenter ligger kort vei fra Gaustatoppen. Overnattings- og serveringsstedene her kan dermed ta imot både fjellgjester og alpinturister.

Hemsedal har åtte av de ti høyeste toppene i de fem kommunene. Høgeloft er den høyeste toppen, og ligger på 1921 moh. I Hemsedal ligger mange fine «toppturfjell», der man kan bestige mange høydemeter uten å gå så langt, og med middels bratte nedkjøringer. Mange av toppene ligger et godt stykke unna Hemsedal Skisenter.

Vinje er som nevnt den av kommunene som har flest fjelltopper over 1000 moh. De to høyeste toppene er Fliseggi og Husnuten, og begge ligger relativt sentralt til i kommunen, i fjellområder mellom Rauland og Vågsliid. Vinje har kanskje ikke de mest spennende bratte vintertoppturene, siden fjellene her er gjennomgående mindre bratte enn mange andre steder. Det er likevel et godt utgangspunkt for mulig økt sommerturisme.

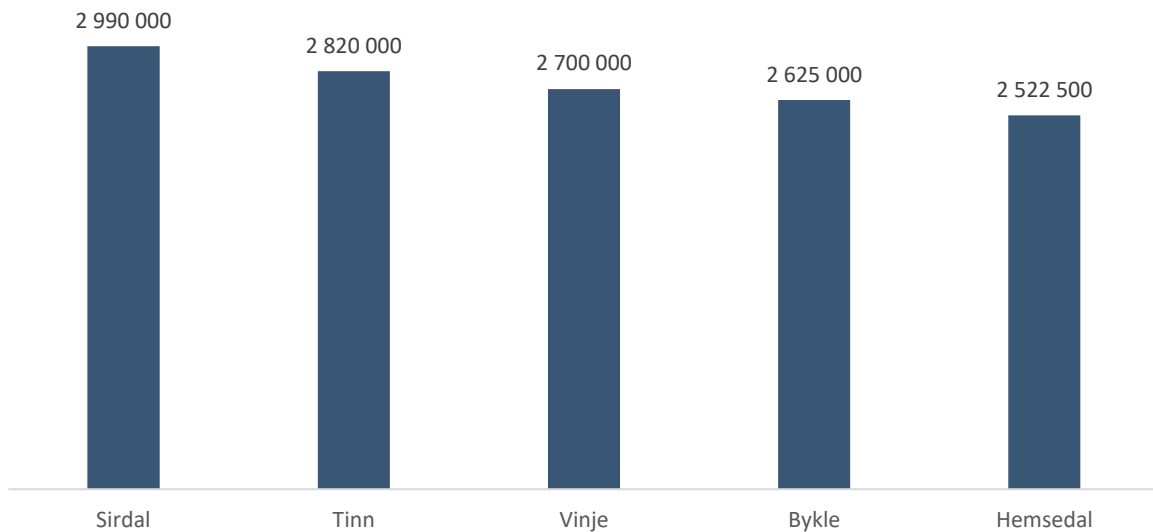
3.6. Hyttepriser

Prisene på omsatte hytter i en kommune gjenspeiler attraktivitet både i form av beliggenhet og størrelse og standard på hyttene. Lave priser kan gjøre investeringen mer overkommelig for folk som vurderer å kjøpe hytte. Men samtidig kan høye priser være en indikator på at området er attraktivt og sånn sett tiltrekke flere potensielle kjøpere.

Eiendom Norge har publisert prisstatistikk for fjellhytter i utvalgte kommuner. Av kommunene som vi vurderer i denne analysen, er det bare Odda de ikke har publisert tall for. Figuren nedenfor viser medianverdien for priser på omsatte hytter i 2016 for fem kommuner. Vi har tatt med Sirdal, som er en annen konkurrent til Vinje om markedene i sør og vest.

²¹ Basert på en ikke komplett liste som er utarbeidet på bakgrunn av fjell som vises på kart.

Figur 16: Median for priser på fritidsboliger i fem kommuner i 2016. Kilde: DN.no og Eiendom Norge (2017)

Vi ser at prisene er høyest i Sirdal og lavest i Hemsedal. Vinje havner midt på treet. Det er små forskjeller mellom prisene i Vinje og nabokommunene Tinn og Bykle.

Menon (2016) la i ringvirkingsanalysen av reiselivet i Vinje til grunn en gjennomsnittlig hyttepris på 2,6 millioner kroner. Det er 100 000 kroner mindre enn mediantallet fra Eiendom Norge. Vi vet også etter å ha snakket med reiselivsaktører at prisene er høyere i Vågslied enn i Rauland. Dette kan delvis skyldes at man i stor grad har satset på volum i Rauland, med mange enheter på relativt små tomter. Gjennomsnittlig størrelse på fritidsboliger og andelen leiligheter vil ha stor påvirkning på medianprisene i et område.

3.7. Reiselivsbedrifter

Tilbudet innen innholdsbransjene i reiselivet er med på å tiltrekke turister, og vil bli ytterligere utbygd hvis turismen øker og gir grunnlag for høyere omsetning. Vi definerer overnatting, servering og opplevelser som innholdsbransjer. Her presenterer vi antall bedrifter og samlet omsetning innen disse bransjene i de fem kommunene Rauland, Hemsedal, Gaustablikk, Vågslied/Haukeli, Røldal og Hovden. For Rauland, Vågslied/Haukeli og Røldal har vi sortert på poststeder²², mens vi for de andre destinasjonene har brukt tall for hele kommunen.

Tabellen og figuren under viser antall bedrifter og samlet omsetning per kommune innen innholdsbransjene.

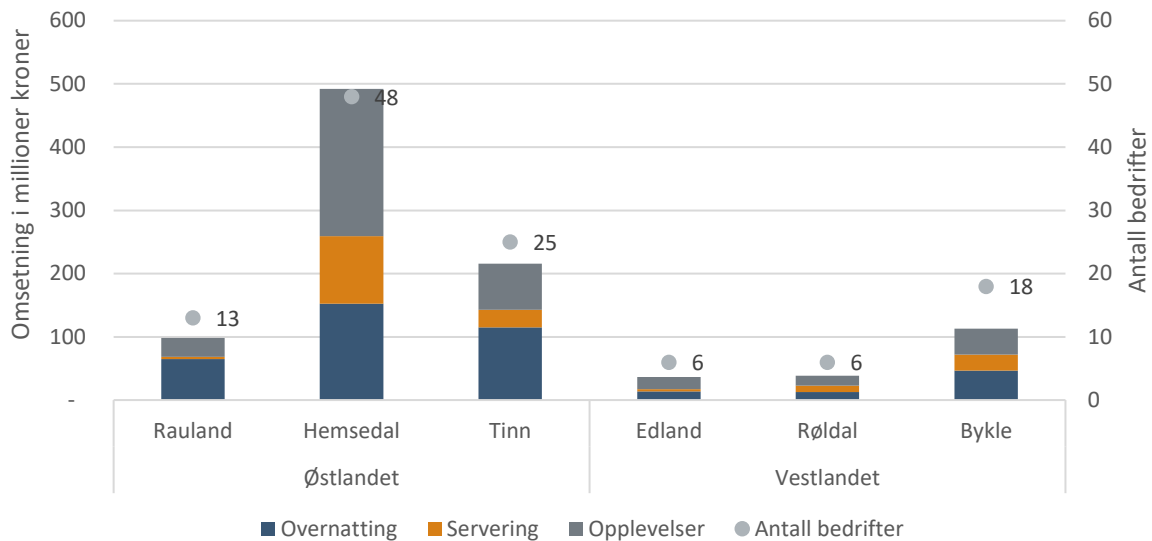
Tabell 7: Antall rapporteringspliktige bedrifter innen overnatting, servering og opplevelser, og samlet omsetning i disse, per kommune i 2015.

Sted	Overnatting	Servering	Opplevelser	Omsetning i kr
Rauland	8	1	4	98 mill.
Hemsedal	20	14	14	492 mill.

²² Vi har data fra poststedene Rauland og Edland i Vinje kommune, og poststed Vinje er ekskludert. Vi har data fra poststed Røldal i Odda kommune, og poststedene Odda og Tyssedal er ekskludert. Gaustablikk har poststed Rjukan, så alt fra Rjukan og Tinn er inkludert. I Bykle kommune har nesten alle innholdsbedriftene poststed Hovden, og i Hemsedal kommune er det bare Hemsedal som er poststed.

Tinn	11	9	5	215 mill.
Vågslid/Haukeli (Edland)	4	1	1	36 mill.
Røldal	3	2	1	39 mill.
Bykle	7	7	4	113 mill.

Figur 17: Samlet omsetning innen overnatting, servering og opplevelser, og totalt antall tilbydere i disse bransjene, per destinasjon i 2015.

Vi ser at innholdsbransjene i Rauland hadde lavere omsetning enn i Hemsedal og Tinn i 2015. Vågslid/Haukeli (poststed Edland) har like mange tilbydere innen innholdsbransjene som Røldal, og omtrent like høy omsetning. Begge disse destinasjonene ligger et stykke bak Hovden i Bykle.

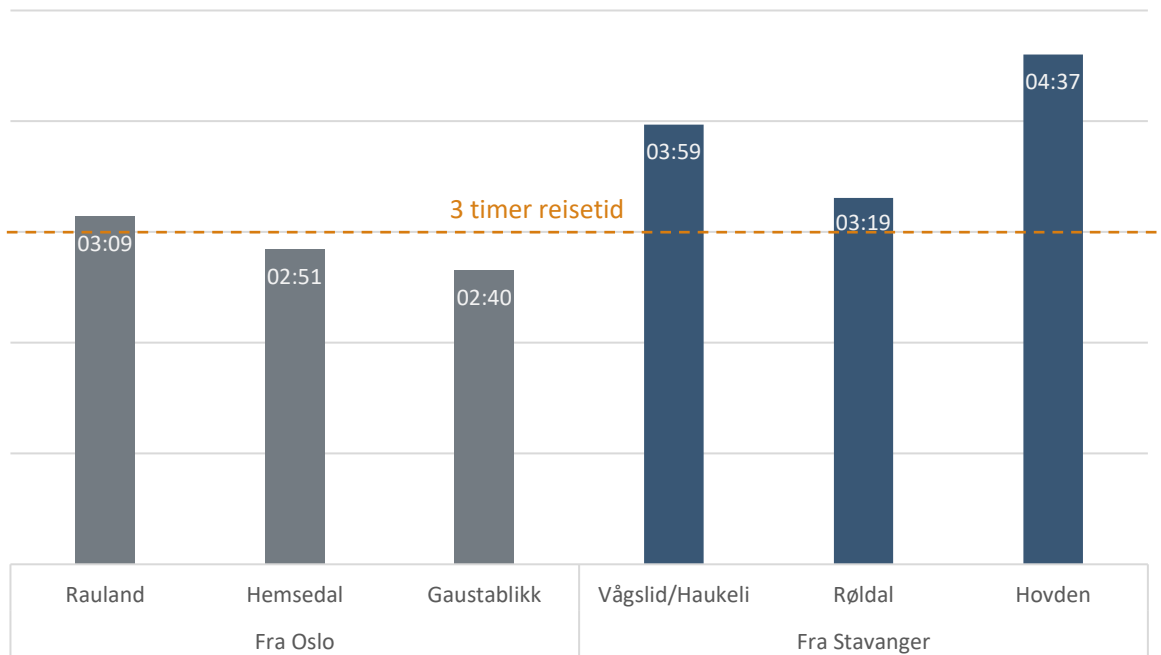
Vi har kategorisert hver bedrift innen én av disse innholdskategoriene. Men siden noen bedrifter vil ha tilbud innen flere av kategoriene, kan oversikten kan være noe unøyaktig i skillet mellom bransjene. For eksempel er skisentrene kategorisert som opplevelsesbedrifter, men de har også noe servering. Og hotellene, som ligger under kategorien overnatting, har også servering for sine gjester.

3.8. Reisetid fra viktige markeder

Reisetid er ofte en vesentlig faktor når folk skal kjøpe fritidsbolig. Prognosesenteret har kommet fram til at tre timers reisetid er en «break-even» for mange. Men akseptabel reisetid vil også avhenge av hvilke alternativer man har. Hvis man har attraktive destinasjoner innenfor to timers reisetid, er det unødvendig å kjøpe hytte tre timer hjemmefra. Men hvis man uansett må kjøre langt for å kunne kjøpe fjellhytte, kan man akseptere reisetid lenger enn tre timer. Vi vet for eksempel at Oslo har flere store fjelldestinasjoner innenfor ca. tre timers reisetid enn hva Bergen og Stavanger har.

Figuren under viser reisetid fra Oslo til Rauland, Hemsedal og Gaustablikk, og fra Stavanger til Vågslid/Haukeli, Røldal og Hovden. Vi har hentet reisetider uten trafikk fra Google Maps.

Figur 18: Reisetid til skidestinasjoner fra Oslo og Stavanger. Reisetid uten trafikk. Kilde: Google Maps

Vi ser at fra Oslo bikker Rauland i dag tretimersgrensa. Man kan derimot kjøre fra Oslo til Gaustablikk eller Hemsedal på mindre enn tre timer. Fra Stavanger tar det mer enn tre timer å kjøre til både Vågsli/Haukeli, Røldal og Hovden. Til Vågsli tar det omtrent fire timer. Til tross for relativt lang reisetid, eies ca. 300 fritidsboliger i Vinje av folk fra Stavanger²³. Mange fritidsboliger i Vågsli/Haukeli eies av folk fra Haugalandet. Det er kortere reisevei derfra enn fra Stavanger, men differansen i reisetid mellom Røldal, Vågsli/Haukeli og Hovden er lik siden de kjører samme vei (E134).

Med en utbygging av E134 vil reisetiden bli kortere til Vinje fra store markeder både på Øst- og Vestlandet. Det vil også flere av de konkurrerende destinasjonene nyte godt av. Røldal vil nyte godt av utbedringer fra Røldal og vestover, og kanskje spesielt om man får ny vei fra Odda til Bergen. Hovden vil trolig få tilsvarende reduksjon i reisetid vestover som Vågsli/Haukeli. Gaustablikk vil nyte godt av utbygging fra området Heddal/Notodden og østover.

3.9. Annet: kultur, verdensarv og nasjonalparker

I Innovasjon Norges turistundersøkelse for skiturister i 2016 framgår det å oppleve naturen og fjellene som viktig motivasjon for reisen, og dette gjelder både nordmenn og utlendinger.

Det å besøke nasjonalparker oppgis i gjennomsnitt å ha «noe betydning», med ca. verdi 2 på en skala fra 1 til 4. Både Rauland, Haukelifjell, Røldal og Gaustablikk ligger i nærheten av Hardangervidda nasjonalpark. Hardangervidda er den største nasjonalparken i Fastlands-Norge, og ligger i sju kommuner inkludert Vinje, Odda og Tinn. Fra Røldal i Odda kommune er det også kort vei til Folgefonna nasjonalpark.

²³ I følge datasett fra Agderforskning.

Det er usikkert hvor viktig kulturtilbudet utenom skifasilitetene er for turister som oppsøker vintersportssteder som Vågsliid og Rauland.

Hovden har et badeland med en omsetning på om lag sju millioner kroner årlig.

I Odda ligger Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum, som omsatte for ca. 13 millioner kroner i 2015. Det er 34 km fra Røldal til Odda.

Gaustabanen i Tinn frakter turister til toppen av Gaustatoppen, og hadde også en omsetning på 13 millioner kroner i 2015.

Industristedene Rjukan og Notodden kom på UNESCOs verdensarvliste i 2015. Vinje kommune var med i arbeidet som førte fram til det, sammen med kommunene Tinn og Notodden. Vassdraget som har gitt kraft til Svelgfos i Notodden siden 1907 og Vemork i Rjukan siden 1911 har sitt utspring i den oppdemte innsjøen Møsvatn i Vinje.

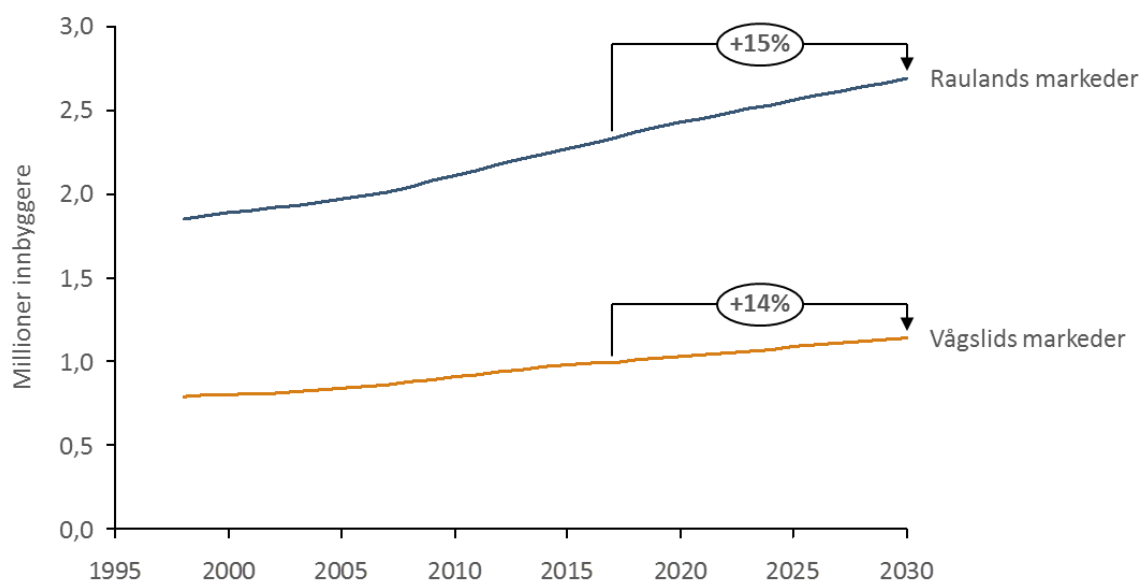
Selv om Vinje er involvert i samarbeidet om verdensarven, er det nok Tinn og Rjukan som tiltrekker de fleste turistene. Norsk Industrierbeidermuseum på Rjukan hadde mer enn 40 millioner kroner i omsetning i 2015. Det er halvannen mil mellom Rjukan og Gaustablikk. Man trenger ikke kjøre innom Rjukan på vei til Gaustablikk på vei fra Oslo.

4. Utvikling fremover

4.1. Fritidsboligturisme

Som vi har sett er utvikling i antall fritidsboliger i stor grad drevet av befolkningsvekst. Befolkningsveksten har vært på rundt 1 prosent årlig både i markedene til Rauland og Vågslid, og SSBs befolkningsprognoser på kommunenivå viser at befolkningen vil fortsette å øke i samme takt fram til 2030. Det er nærliggende å tro at dette vil bidra til fortsatt jevn økning i etterspørselen etter fritidsboliger. I tillegg forventes det fortsatt realvekst i norsk økonomi på 1,3 prosent per innbygger årlig (Finansdepartementet, 2013), som også bidrar til noe vekst.

Figur 19 - Befolkningsutvikling historisk og framskrivninger, primærmarkedene til de to destinasjonene i Vinje. Pilene viser forventet befolkningsvekst fra 2017 til 2030. Kilde: SSB (2017)

Den bedrede tilgjengeligheten ved utbygging av E134 som hovedferdselsåre fra øst til vest kan få svært store virkninger for fritidsboligturisme i kommunen. Som vi har sett, er reisetid og kjørevei viktig for både kjøp og bruk av fritidsboliger, og 3 timers reisevei er en terskel for mange. Dette gjenspeiles også i eierstatistikken, som viser at de absolutt viktigste markedene i dag er Haugalandet og Vestfold/Grenland, som begge har godt under 3 timers reisetid i snitt. Utbyggingen vil innebære at store markeder som Bergen og Stavanger får reisetid under 3 timer, noe som betyr at **befolkningen innen 3 timer mer enn doubles**. Dette tilsier betydelig økt interesse for å kjøpe fritidsboliger, og hyppigere bruk. Både Bergen og Stavanger har i dag svært lave markedsandeler i Vinje.

I takt med den generelle inntektsveksten har hytter fått bedre og bedre standard og fungerer i økende grad som sekundærboliger. Dette bidrar til at vi tilbringer mer tid på hytta. Digitalisering bidrar til at man kan jobbe fra hvor som helst, og slik har anledning til å tilbringe mer tid på hytta. Forventet inntektsvekst framover tilsier økt bruk av fritidsbolig.

Delingsøkonomi gjør også at det er stadig mer attraktivt å omgjøre privathytter til varme senger i perioder hvor man selv ikke benytter seg av fritidsboligen. En del av trendene kan derfor peke i retning av økt bruk av fritidsboligene – både privat og kommersielt.

Digitalisering vil også kunne virke positivt på hytteturisme, ved å bidra med tilrettelegging. Ved enkelte destinasjoner i Fjell-Norge kan man for eksempel bestille mat og serveringstjenester på nett levert til hytta når man kommer frem en fredags kveld.

Klimaendringer truer hytteturismen på vinteren, da skiaktiviteter er et viktig reiseformål for en stor del av hytteeiere ved fjelldestinasjoner. Politisk urolighet og terrorfare trekker i retning av økt bruk av hytta som feriemål for nordmenn og flere utenlandske tilreisende.

En oppsummering av hvordan de ulike drivkreftene trolig vil påvirke etterspørselen etter hytter er vist i tabellen under.

Tabell 8 - Drivkrefter som påvirker utvikling i hytteturisme i Vinje

	Driver	Effekt på hytteturisme
Strukturelle	Befolkningsvekst	++
	Inntektsvekst	++
	Digitalisering	?
	Delingsøkonomi	+
	Bedret tilgjengelighet - vei	+++
	Bedret tilgjengelighet - luft	?
	Forbedret innhold - verdensarv	?
Usikkerhet	Svak kronekurs	+
	Klimaendringer	-
	Terrorfrykt	+

I dag er det mulighet for cirka 1300 nye enheter i Vågslied og rundt 2600 i Rauland. Dersom veksten i fritidsboliger ved destinasjonene fortsetter i samme tempo som den har gjort de siste 20 årene vil Vågslied være tom for fritidsboligareal rundt 2030 og Rauland rundt 2032, gitt at man ikke har mer areal som kan reguleres om. Hvis veksten derimot legger seg på det langsiktige nasjonale vekstnivået, vil de 1300 tomtene i Vågslied og 2600 tomtene i Rauland være ferdig utbygd rundt 2075.

Menon tror den faktiske utviklingen vil ligge nærmere det høye vekstscenariet som har vært. Selv om vekst ofte avtar over tid og markeder blir mettet, vil utbedringen av E134 få en stor effekt på etterspørselen etter nye fritidsboliger og økt bruk. Dersom det ikke finnes mer ledig areal vil man altså om rundt 15 års tid miste en viktig vekstimpuls i reiselivet i Vinje. Det blir viktig å planlegge for næringslivsaktivitet som hyttebrukere og kommersielle gjester vil benytte seg av.

4.2. Kommersielle gjestedøgn

Utvikling i både norske og utenlandske kommersielle gjestedøgn er følsom for konjunktur- og valutautvikling i Norge relativt til utlandet. Utenlandske gjestedøgn er mest konjunkturfølsomme. Med utsikter til fortsatt svak norsk valutakurs og moderat økonomisk utvikling i Norge er det sannsynlig at veksten vi har sett i kommersielle gjestedøgn i Norge de siste årene kan fortsette. Selv om flertallet av de reisende fortsatt er fra Norge er økningen størst fra utlandet. Antall utenlandske besøkende til Norge har siden 2010 økt mer enn den gjennomsnittlige oppgangen internasjonalt (Meld. St. 19, 2016-2017).

Dersom utenlandske gjestedøgn i Norge fortsetter å øke med samme veksttakt som de har gjort siden 2010, vil totale gjestedøgn øke fra 33 millioner i dag til 50 millioner i 2030, i følge den nylig fremlagte Stortingsmeldingen om reiseliv (Meld. St. 19, 2016-2017). Dersom Vinje opprettholder samme markedsandel av utenlandske gjestedøgn i Norge som i dag, vil de utenlandske gjestedøgnene øke fra rundt 41 000 i dag til 63 000 i 2030. Dersom veksten blir mer på nivå med hele Europa (UNWTOs prognoser spår 1,8 prosent årlig vekst) vil kommunen få rundt 53 000 utenlandske gjestedøgn i 2030.

Det norske nærmarkedet (det vi har kalt Vinje og Raulands primærmarkeder) er største marked i Vinje om vinteren mens hele det norske markedet dominerer om sommeren. Fortsatt befolknings- og inntektsvekst bidrar til å gjøre markedene større, og tilsier at turismen har utsikter til å øke.

Også i Danmark, som er Vinjes nest største marked forventer man fortsatt befolkningsvekst. I følge Color Line er det potensial for å doble det danske vintermarkedet til Rauland, gitt utbygging av overnattingskapasitet med selvhushold, enklere bookingløsninger og fortsatt konkurransedyktighet på innhold og pris. I følge den nylige fremlagte reiselivsmeldingen er dette avgjørende for å tiltrekke seg utenlandske turister generelt:

«Spørsmålet er altså ikke om norsk reiselivsnæring har et kundegrunnlag fremover, men hvordan Norge og norske reiselivsbedrifter kan og vil posisjonere seg i kampen om morgendagens turister. Det internasjonale markedet er kjennetegnet av sterk vekst, men også av en hard konkurranse om turistene med høy kjøpekraft.» (Meld. St. 19, 2016-2017)

Videre vil utbedret E134 kunne spille en stor rolle i å gjøre det enklere med helgeturer fra storbyområdene, og øke potensialet for gjennomfartsturisme enormt. Utenlandske turister er typisk på rundreise i Norge med Oslo og fjordene på Vestlandet som hovedstopp, og må derfor over fjellet. E134 vil bli korteste reisevei til Bergen og Stavanger, som er utgangspunkt for mange av fjordopplevelsene på Vestlandet. Med sin unike beliggenhet midt mellom øst og vest og storslagne natur har Vinje en stor mulighet til å profitere på gjennomfartsturisme, og aktører i Vinje melder allerede om vekst i dette segmentet nå før veien har blitt oppgradert. Kombinert med verdensarvstatusen til Møsvatn og koblingen til Rjukan og Notodden har regionen et stort potensial til å være det mest attraktive stoppestedet mellom Østlandet og Vestlandet.

I tillegg til økonomisk og demografisk vekst og de store investeringene i infrastruktur spiller trendene og øvrige forhold i det internasjonale samfunn en svært viktig rolle.

Preferansen mot kortere og mer effektive ferier bidrar til å øke helgeturisme og gjestedøgn fra det innenlandske markedet, og med sin sentrale plassering nær flere befolkningsrike områder skulle dette ha en positiv effekt på utvikling i kommersielle gjestedøgn. Miljøfokus og ønske om bærekraftige reiser trekker også i positiv retning, i form av økt tendens til å feriere i Norge for nordmenn og som et trekkplaster for utlendinger idet naturdestinasjoner i Norge generelt har en bærekraftig profil. Også trenden mot opplevelsesturisme ser ut til å bidra positivt for fjelldestinasjonene i Norge, der turmuligheter og aktiviteter i naturen kan tiltrekke både nordmenn og utlendinger. Overnattinger fra gjennomfartsturister om sommeren er allerede i vekst ettersom informasjon og booking har blitt tilgjengelig digitalt. Samtidig fører digitale booking- og forbrukersider til større konkurranse om turiststrømmene mellom de ulike innlandskommunene over fjellet. Tilbud av overnatting, servering og kanskje andre reiselivsprodukter vil være viktig i konkurransen om turistene.

Klimaendringer og varmere vintre utgjør derimot en trussel for Vinje og andre destinasjoner i Fjell-Norge, siden vi vet at vinterturismen i Vinje henger nært sammen med snøforhold. Samtidig er klimaendringene en trussel for alle vinterdestinasjoner globalt, slik at de med relativt bedre snøforhold vil kunne komme bedre ut. I tillegg kan

varmere sommersesonger gjør Norge mer attraktivt som sommerdestinasjon. Samlet er det likevel sannsynlig at mindre snø vil ha en negativ effekt på turismen.

Tabellen under oppsummerer hvordan de ulike drivkreftene mest sannsynlig vil påvirke utviklingen i kommersielle gjestedøgn i kommunen. Selv om det i lang tid har vært en negativ utvikling i kommersielle gjestedøgn ved fjelldestinasjoner tror vi utviklingen vil fortsette i positiv retning, så lenge valutakursen holder seg relativt lav og den økonomiske veksten hos våre utenlandske markeder fortsetter å være noe sterkere enn den norske veksten. I tillegg trekker mange av tidens reiselivstrender i positiv retning for Norge og fjelldestinasjoner.

Tabell 9 - Drivkrefter som påvirker etterspørsel etter kommersiell overnatting

	Driver	Effekt på kommersielle gjestedøgn
Strukturelle	Befolkningsvekst	+
	Inntektsvekst	++
	Digitalisering	?
	Delingsøkonomi	-
	Bedret tilgjengelighet - vei	++
	Bedret tilgjengelighet - luft	+
	Forbedret innhold - verdensarv	+
Trender	Kortere og mer effektive reiser	+
	Opplevelsesturisme	+
	Bærekraftig turisme	+
Usikkerhet	Svak kronekurs	++
	Klimaendringer	-
	Terrorfrykt	+

For kommersielle gjestedøgn er likevel utvikling relativt til konkurrerende destinasjoner svært viktig for å fortsette å ta del i den nasjonale veksten og eventuelt kapre markedsandeler. Av naturgitte konkurransefortrinn er begge destinasjoner svært snøsikre i tillegg til at kommunen har mange høye topper, noe som legger til rette for aktive turer på ski, som er veldig i vinden. I tillegg er skisenteret på Rauland godt utbygget og attraktivt for alpinturisme på linje med andre store destinasjoner som Hemsedal og Gaustablikk. Skisenteret i Vågslid er noe større enn Røldal, og med ny E134 og ferjefri E39 vil Vågslid få et økt konkurransefortrinn, idet det blir tilgjengelig for dags- og helgeturer fra hele Rogaland og er minst like snøsikkert som Røldal.

Ønsket om opplevelsesturisme og bærekraftige destinasjoner fordrer utvikling av produkter (innhold) ved destinasjonene. Dette er både avhengig av naturgitte forhold som snøsikkerhet, men også av innsats fra ulike aktører ved destinasjonene på oppkjøring av langrennsløyper, utvikling av alpinanlegg, utvikling av sommeraktiviteter, serveringstilbud osv. Utvikling er også avhengig av hvordan Rauland og Vågslids konkurrenter i øst og vest jobber med utvikling av innhold.

4.3. Gjennomfart

I dag er det i underkant av 1500 ÅDT som passerer Vinje ved E134, der hovedparten er tungtrafikk med nyttebelast mellom øst og vest. Sjøfører har behov for servering og tjenester langs veien, som bensinstasjoner og veikroer, og kan også ha behov for enkle overnattingstilbud. Det er beregnet at døgntrafikken vil mer enn firedobles ved utbedring av veien, noe som vil føre til betydelig økt etterspørsel etter tjenester. Vinje konkurrerer med andre kommuner langs veistrekningen, men har med sin store utstrekning og sentrale plassering «midt i» et naturlig konkurransefortrinn. En etterspørselsdrevet utbygging av tjenester, servering og overnatting vil også komme fritidsreisende til gode. Flere vil kanskje velge denne strekningen fordi man vet at det er et attraktivt tilbud langs veien. Dette kan føre til positive spiraler idet økt tjenestetilbud også gjør Vinje mer attraktiv som destinasjon for hytteeiere og private med Rauland eller Våglid som hoveddestinasjon.

5. Referanser

- Farstad, E., & Dybedal, P. (2011). *Nasjonal fritidsboligundersøkelse 2008 - TOURIMPACT rapport 4*. Oslo: Transportøkonomisk institutt (TØI).
- Finansdepartementet. (2013). *Perspektivmeldingen*. Oslo: Departementene.
- Flognfeldt, T. (2011). *Hyttebrukerundersøkelse i Synndalen, Nordre Land kommune*. Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.
- IPCC. (2013). *Climate Change 2013. The Physical Science Basis*. IPCC.
- Krogsveen. (2016, januar 29.). *Krogsveen eiendomsmegler*. Hentet fra Hytte på fjellet - hva er viktig for hyttekjøperen: <http://krogsveen.no/Boligtips/Hytte-paa-fjellet-hva-er-viktig-for-hyttetekjoeperen>
- Meld. St. 19. (2016-2017). *Opplev Norge - unikt og eventyrlig*. Oslo: Nærings- og fiskeridepartementet.
- Menon. (2016). *Ringvirkningsanalyse av reiselivet i Vinje*. Oslo: Menon.
- Menon Economics. (2016). *Ringvirkninger av reiselivet i Vinje*. Oslo: Menon Economics.
- Norsk Turistutvikling AS. (2012). *Fritidsboligundersøkelse i Midt-Gudbrandsdalen*. Lillehammer.
- Prognosesenteret. (2015, Mars 26.). *Prognosesenteret*. Hentet fra Nordmenn + hytte = sant: <http://prognosesenteret.no/nordmenn-hytte-sant/>
- Samferdselsdepartementet. (2016). *Høringsnotat om globalisering og øket konkurranse i sivil luftfart*. Oslo: Samferdselsdepartementet.
- Statens vegvesen. (2015). *Utredninger om forbindelse mellom Østlandet og Vestlandet*. Oslo: Statens vegvesen.
- Statistisk sentralbyrå. (2016). Konjunkturutviklingen i Norge. *Økonomiske analyser* 5.
- UNWTO. (2016). *Press Release: International tourist arrivals up 4% reach a record 1.2 billion in 2015*. PR No.: PR 16008. Madrid.
- World Travel and Tourism Council. (2015). *Travel & Tourism Economic Impact 2015 World*.
- Bowitz, E. & Ibenholt, K. 2009. Economic impacts of cultural heritage – Research and perspectives. *Journal of Cultural Heritage*, vol. 10
- Hølleland, H. 2013. *Practicing World Heritage: Approaching the changing faces of the World Heritage Convention*. Avhandling ph.d., Universitetet i Oslo
- Rebanks Consulting og Trends Business Research 2009. World Heritage Status. Is there opportunity for economic gain? Research and analysis of the socio-economic impact potential of UNESCO World Heritage Site status. Hentet 10.03.17 fra <http://icomos.fa.utl.pt/documentos/2009/WHSTheEconomicGainFinalReport.pdf>
- Eiendom Norge 2017. Februar 2016 – februar 2017. Eiendom Norges fritidsboligprisstatistikk. Fjellhytter. Hentet 01.03.17 fra http://eiendomnorge.no/wp-content/uploads/2017/02/Fritidsbolig_Vinter-2017.pdf

Erikbolstad.no 2013. Norske fjell over 1000 meter. Hentet 13.02.17 fra

<http://www.erikbolstad.no/geo/noreg/norske-fjell-over-1000-meter/>

Innovasjon Norge 2016. Turistundersøkelsen – Oppsummering av vintersesongen 2016. Hovedrapport – Skituristene. Hentet 28.02.17 fra

<http://www.innovasjon norge.no/contentassets/be8c9d2804454ab0ab3ca8e3b893c020/turistundersokelsen---oppsummering-av-vintersesongen-2016-final--skituristen---.pdf>

Kartverket 2016. Høyeste fjelltopp i hver kommune. Hentet 22.02.17 fra

<http://www.kartverket.no/Kunnskap/Fakta-om-Norge/Hoyeste-fjelltopp-i-kommunen/hoyeste-fjelltopp-i-hver-kommune/>

Skisporet.no 2017